

УДК 323.173(497.115)(467.1)

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6242019.9>

Оригинални научни рад

Сања Стошић

Институт за политичке студије, Београд

Милена Пешић

Институт за политичке студије, Београд

СЕЦЕСИОНИСТИЧКИ ДИСКУРС КОСОВА И КАТАЛОНИЈЕ: СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ*

Сажетак

Самопроглашење независности Републике Косово 2008. године извесно је допринело јачању тежње ка самоопредељењу као концепту супротстављеном осећају националног идентитета. Другим речима, тежња Каталоније да се као засебна „нација” отцепи од матичне државе Шпаније кулминирала је у периоду 2009–2015 јачањем каталонског сепаратизма и унилатералним проглашењем независности у јесен 2017. године. Када је реч о случају самопроглашене Републике Косово, мора се имати на уму чињеница да је идеја о независности косовских Албанаца од Србије била здушно подржавана од стране Албаније, као и да је формирање Ослободилачке војске Косова (ОВК) било директно омогућено подршком коју је НАТО пружао косовским безбедносним снагама. Ипак, иако је тзв. међународна заједница признала независност Косова, Косово, као ни Каталонија,

* Рад је настао као резултат рада на пројекту бр. 170009, које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

никада није било самостална држава. Међутим, како у се оба случаја ради о „нацијама” које захтевају отцепљење од матичне државе, фокус овог рада усмерен је ка проналажењу евентуалне аналогије у сепаратистичким тежњама истих. У том циљу, на основу критичко-упоредне анализе јавног дискурса Србије, Косова, Шпаније и Каталоније, дескриптивно-историјским приступом покушаћемо да истакнемо постојеће сличности и разлике у сепаратистичким настојањима Каталоније и Косова које добрим делом одређују како политичку агенду Србије и Шпаније тако и Европске уније. У раду се заступа становиште по коме концепт права на самоопредељење у данашњој Каталонији, као и борби косовских Албанаца, превазилази традиционалне оквире и обележја чисто националистичког дискурса и стога се мора интерпретирати у оквиру обележја псеудодемократског и јавног дискурса данашњице и граница политичког пројекта.

Кључне речи: Косово (Србија), Каталонија (Шпанија), јавни/политички дискурс, демократија, држава, самоопредељење, сецесија

1. УВОД

У не тако далекој прошлости, Европа је искусила два светска рата, неколико грађанских ратова и много других ратних сукоба мањег интензитета који су допринели јачању феномена сецесије као демократског израза права народа на самоопредељење, тј. одвајања од матичног ентитета у циљу формирања нове државне заједнице.¹ Стога, није петерано тврдити да Европа ХХI века очигледно пати од отцепљења територијалних јединица од матичне државе, нестанка

1 Концепт нације и националне државе формирао се са Вестфалским миром из 1648. Са геополитичке тачке гледишта, уређење државе темељи се на три основна концепта: јасно омеђеној политичкој територији дефинисаној границом која је обухвата, становништвом које дату територију насељава и владом или политичком управом.

традиционалног модела суверене државе и формирања нових државних ентитета. У контексту оваквог савременог стања, у раду ће бити дат историјски осврт на сам развој и јачање сепаратистичких тенденција Косва и Каталоније, уз проучавање сецесионистичког дискурса и његово уобличавање до данашњих дана.

Полазећи од условљености дискурса друштвено-политичким контекстом, критичка анализа дискурса (ЦДА)² је у оквиру хуманистичких и друштвених наука развила особен приступ у проучавању улоге језика у друштву, и то у експлицитно политичкој перспективи, односно у погледу изучавања начина којима се интереси доминантних друштвених/политичких група промовишу. Приступајући крајње еклектички анализи тескуалних и других остварења дискурса, ЦДА у њима открива начине на које дискурси идеолошки делују и репродукују одређену друштвену моћ.³ Анализа политичког дискурса подразумева бављење његовим језичким, прагматичким и реторичким особеностима, посебном употребом „аргументативних макростратегија” и „лексичких ставки” којима се одређени политички ставови натурализују, добијајући статус подразумеваног, а тиме и неспорног.⁴ Одговарајућа лексичка репрезентација утиче на кохезију и кохерентност политичког дискурса у ширем контексту, што омогућава метафоризацију, истицање или омаловажавање одређених политичких изјава, те истовремено и манипулацију јавним мњењем, односно легитимизацију политичке моћи. У том смислу, ЦДА огољује размену и политичку злоупотребу дискурзивно продуктованих социјалних уверења. Теоријски концепт подразумеваног знања Ван Дајка (Teun van Dijk), као и његова практична примена, јасно показују како друштвене/политичке групе или институције које имају приступ јавном дискурсу, попут медија или других ауторитета, несумњиво утичу на формирање људских уверења.⁵

2 У наставку теста појам критичке анализе дискурса ЦДА (Critical discourse analysis) означен је скраћеницом ЦДА

3 Милена Пешић, Сања Стошић, „Критичка анализа дискурса и политика”, *Српска политичка мисао*, бр. 3/2019, Институт за политичке студије, Београд, стр. 392–393.

4 Исто, стр.397.

5 Милена Пешић, Сања Стошић, „Критичка анализа дискурса и политика”, нав. дело, стр. 402.

Коначно, дискурс представља широк и флуидан концепт унутар кога се остварује један систем мишљења и аргументовања са аспекта ауторитета и легитимитета позиције. У процесима друштвене интеракције писани и усмени дискурс неминовно се преплићу, а значење исказа остварује се у различитим прагматичким, комуникационо-културним и политичким контекстима. У том смислу, према речима Паола Донатија (Paolo Donati), концепт дискурса превазилази границе лингвистичког феномена и, како делује као средство захваљујући коме горуће теме прерастају у питања од јавног значаја, дискурс постаје конструктивни елемент идеологије, будући да политичка реалност представља део јавне сфере.⁶ Сходно томе, савремени постмодермистички социо-политички концепт поспешује преплитање националистичког и популистичког дискурса, и доприноси јачању сепесионистичке политике и тенденције формирања лажних држава.⁷ Истовремено, реторичка манипулација политичким и националистичким дискурсима, уз позивање на демократију представља значајан фактор разарања традиционалног модела државе-нације. Данас, појам демократије заузима посебно место у јавном дискурсу, а најзаступљенији је концепт репрезентативне и уставне демократије.⁸ Наиме, у сваком модерном друштвеном поретку политички актери имају обавезу не само да изграде сопствени модел демократије већ и да изнађу начине њеног промовисања. Будући да услови демократске владавине не потичу искључиво од стране грађана, него се намећу као обавезни и од стране међународне заједнице, значење самог концепта демократије постаје веома контекстуално условљено, превазилази оквире националних тумачења и постаје вишезначно.

6 Сања Стошић, „Сепесионистички дискурс Каталоније”, у: *Дискурс и политика* (приредили Дејана Вукасовић, Петар Матић), Институт за политичке студије, Београд, 2019, стр. 422.

7 Исто, стр. 424.

8 Репрезентативна или представничка демократија је облик владавине у коме грађани остварују право на доношење политичких одлука, али преко изабраних народних представника који су одговорни пред својим представницима у власти. У том смислу, овакав демократски систем има мање или више сложену форму, а његова основна институција јесте парламент, тј. скупштина, дума, сабор и сл. Насупрот томе, уставна демократија, својствена напредним западним демократским друштвима, представља облик репрезентативне владавине у којој се политичка воља већине спроводи у оквиру уставних граница донетих ради заштите индивидуалних или колективних права мањина, као што су слобода изражавања и верско опредељење. Ana Irene Méndez, *Democracia y discurso político*. Caldera, Pérez y Chávez. Monte Ávila Editor, Caracas, 2004, стр. 12.

Дакле, у зависности од политичких актера и контекста у коме се користи, сам концепт демократије поприма различита семантичко-дискурзивна обележја. Како се демократија обично дефинише као политичка доктрина која подржава учешће грађана у успостављању и контроли државне власти,⁹ политичком дискурсу као саставном делу предизборних кампања поклања се огромна медијска пажња управо због тога што је такав дискурс својеврсна гаранција и јавно обећање политичких актера да ће чувати и поштовати владавину исте. Међутим, управо захваљујући свеprisутнијем феномену „културне демократизације”, традиционални политички идентитети се урушавају, јер различите политичке групе прилагођавају концепт демократије сопственим интересима и идеологији, а савремени политички дискурс све више се окреће „логици разлике”.¹⁰

Пошто по својој природи политички дискурс подразумева употребу разних стратегија конструисања значења, али и подлеже сталном мониторингу јавног мњења, и значење појма демократије неминовно се прилагођава комуникативним намерама саговорника и контексту интеракције.¹¹ Сходно томе, логично је да у зависности од политичког контекста и актуелних дешавања, политички дискурс прагматички прибегава различитој лексичкој репрезентацији, те с тим у вези Антонио Лопез Еире и Хавијер де Сантјаго Гервос (Antonio López Eire & Javier de Santiago Guervós) додају да услед семантичке растегљивости, речи попут *демократије*, *национализма*, *напретка* итд., попримају негативне или позитивне конотације све до граница губљења своје референтне вредности и преласка у категорију аутентичних симбола и вербалног оружја у борби против политичких опонената. У ствари, тада такве речи бивају замењене функционално одабраним синонимима попут

9 Класично одређење демократије као владавине народа временом се мењало, да би данас, дословно појам демократије подразумевао политички систем у коме грађани директно или индиректно учествују у раду државних институција и питањима од јавног интереса. У овом систему представници народа бивају изабрани на основу бирачког права грађана, што формално омогућава једнакост свих грађана пред законом и расподелу власти.

10 Сања Стошић, „Сецесионистички дискурс Каталоније”, нав. дело., вид. фусноту бр. 7, стр. 424.

11 Adriana Bolívar, “El análisis interaccional del discurso: del texto a la dinámica social” en: Bolívar, Adriana (comp.): *Análisis del discurso ¿por qué? y ¿para qué?* Los libros de El Nacional/ Universidad Central de Venezuela, Caracas, 2007b.

једнакости, слободе, суверенитета итд. који у дословном смислу не одговарају изворном значењу првобитних речи.¹²

У настојању да објаснимо специфичну природу сецесионистичког дискурса Косова и Каталоније концепт дискурса користимо у најширем значењу које се односи на јединство језичких и семантичких структура реализованих у различитим облицима језичких остварења, са циљем промовисања и наметања интереса доминантних политичких формација. Мишљења смо да је сецесионистички дискурс Косова и Каталоније обележен не само великим идеолошким/политичким супротностима, већ и разликама у дискурзивним и симболичким конструкцијама политичке реалности на коју се реферира. То свакако има значајне последице на односе између политичких актера како у смислу одређивања правца унутрашње политике, тако и у смислу међународних односа.

О сецесији и праву на самоопредељење. У научној и политичкој јавности данашњице сукобљавају се принцип територијалног интегритета, тј. целovitости и суверености међународно признатих држава, и права на самоопредељење и отцепљење од матичних држава.¹³ У готово свим демократским уставима, територијални интегритет и суверенитет сматрају се фактором стабилности и једним од најважнијих аспеката државе.¹⁴ Како у политичкој теорији тако и у теоријама међународних односа, појам државе је један од централних појмова, али новији развој догађаја нам све чешће даје примере стварања новонасталих држава уз нестајање ранијих. Међутим, иако су током историје примери дисолуције, сецесије и прекрајања граница такође били релативно честа појава, у савременом глобализованом свету оваква ситуација еволуирала

12 Antonio López Eire, Javier de Santiago Guervós, *Retórica y comunicación política*, Cátedra, Madrid, 2000, p. 118.; Adriana Bolívar, "A corpus based-analysis of the pragmatic and evaluative meanings of democracy and revolution", Póster presentado en la 10th International Pragmatics Conference. Goteborg, Suecia, 8-14 de julio, 2007a.

13 Почетком сецесије може се назвати усмерено деловање већег дела популације (политичких група, националне или државноправне целине) у циљу стварања нове државе или пак припајања некој другој држави. Дамир Младић, Стипе Бузар, „Критика плебисцитарне теорије сецесије“, *Обновљени: časopis za religioznu kulturu*, 70(2015), стр. 237.

14 Док појам интегритета подразумева територијалну недељивост једне државе, концепт суверенитета односи се на способност легитимне власти да спроводи врховни ауторитет на одређеној територији и над становништвом. Страхиња Суботић, *Territorial Integrity vs. Self-determination (Serbia and Kosovo as an Example)*, <http://ica.rs/2015/02/03/territorial-integrity-vs-self-determination-serbia-and-kosovo-as-an-example/>, 06/06/2019

је у правцу све већег броја интеграције у надржавне или наднационалне ентитете, док истовремено број држава које пролазе кроз процес фрагментације све више расте. Како је свет након Вестфалског мира 1648. године подељен према националним државама као јединицама политичке власти, феномен сецесије је постао најчешће средство при стварању нових националних држава, те је током XX века заправо дошло до драматичног раста броја држава насталих сецесијом који се попео чак на 73%.¹⁵

Иначе, посматрано са тачке међународног права, сецесија као политичко-правни појам није нормативно прецизно дефинисана, а са територијалним променама у доба постколонијалне ере дошло је до њеног процвата.¹⁶ Сецесија као процес може да подразумева договор или пакт између сецесионистичког покрета и државе од које се отцепљује део територије, или једнострано, тј. унилатерални акт о самопроглашењу и отцепљењу дела територије уз противљење матичне државе. У том смислу, сецесија се може дефинисати просто као процес стварања новог сувереног ентитета на међународном нивоу. Свакако, у класичном смислу, сецесија подразумева и случај када „ (...) знатан део становништва одређене територије, која је део неке државе, изрази, путем речи или дела, жељу да постане суверена држава или да приступи другој сувереној држави или постане њен део.”¹⁷ Како је насилна сецесија најчешће двостран процес, јер не само што се отцепљени део територије повлачи из матичне државе, већ се и матична држава повлачи са те територије, истовремено се повлаче и њени органи централне власти, тј. институције (полиција, војска, судови, администрација).¹⁸

15 Birdget L. Coggins: *The History of Secession: An Overview, The Ashgate Research Companion to Secession*, pp. 23-43 (chapter 2). In Peter Radan and Aleksandar Pavković (Eds.), Ashgate Publishers, UK, December, 2011.

16 Percy B. Lehning: *Theories of secession*, Taylor & Francis e-Library, 2005.

17 Julie Dahlitz, *Secession and International Law, Conflict Avoidance-Regional Appraisals*, TMC Asser Press, The Hague 2003, стр. 6.

18 Вођени тежњама за припајањем Албанији, управо су сецесионисти са Косова и Метохије насилно отцепили део матичне државе Србије, повлачећи са собом и највећи део становништва на тој територији, као и институције законодавне, извршне и судске власти. Милан Јовановић, „Подела Косова и Метохије – изнуђено решење насилне и једностране сецесије”, *Национални интерес*, бр. 3/2017, Институт за политичке студије, Београд, стр. 141.

У овом раду анализиране су одлике јавног дискурса у контексту праксе различитих сецесионистичких покрета и примера Косова и Метохије и Каталоније. У том циљу, у раду су консултована дела различитих аутора, од којих већина истиче проблематичан приступ у тумачењу феномена сецесије и последице њене моралне релативизације у случајевима једностраног проглашења независности нових државних ентитета без сагласности матичне државе и уставне легитимности. Како је овакав случај сецесије у пракси много чешћи од консензуалне, тј. договорене сецесије, његова појава скоро увек је извор потенцијалне нестабилности и политичке кризе, па и сукоба. Заправо, од бројних дефиниција сецесије најзаступљенија подразумева да се иста односи на отцепљење и „...стварање државе путем употребе силе или путем претњи силом, без сагласности бивше суверене државе”,¹⁹ а њене основне фазе најчешће су непоштовање закона и протест против органа матичне државе, затим стварање властитих органа власти, укључујући и оружане снаге.²⁰

У оквиру савремених теорија о суверенитету, према аналогiji са спољним у унутрашњим самоопредељењем, разликују се спољна и унутрашња сувереност.²¹ Док унутрашње или интерно начело самоопредељења почива на вољи народа, узимајући у обзир његов политички статус и друга обележја друштвеног положаја унутар постојеће државе, спољашње или екстерно самоопредељење усмерено је ка остваривању политичког статуса ван граница матичне државе. Овакво самоопредељење подразумева отцепљење или излазак из постојеће државе и њено позиционирање као равноправне државе у међународном поретку.²² Савремена политичка теорија разликује два концепта самоопредељења: национални и демократски.²³ Према првом члану *Међународног пакта о*

19 James Crawford, *The Creation of the States in International Law*, Clarendon Press, Oxford, 2006, стр. 375.

20 Александар Павковић, „Отцепљење, насиље и државни разлог, *Политичке перспективе*”, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, Факултет политичких знаности у Загребу и Удружење за политичке науке Србије, Београд, 2013/2, стр. 12.

21 Милена Стерио, *The right to self-determination under international law: “selfistans”, secession, and the rule of the great powers.*, London, Routledge, 2015, pp. 48-53.

22 Antonio Cassese, “The Self-Determination of Peoples”, *The International Bill of Rights, The Covenant on Civil and Political Rights*, New York, Columbia University press, 1981, p. 105.

23 Harry Beran, “A Democratic Theory of Political Self-Determination for a New World Order”,

грађанским и људским правима (1967), као и Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима,²⁴ сви народи имају право на самоопредељење, тј. слободни су да одређују свој политички положај и постижу свој привредни, друштвени и културни развој. Другим речима, право народа на самоопредељење јесте право сваке нације да одреди свој суверени и међународно политички статус, што подразумева право на отцепљење и формирање независне националне државе, као и право на уједињење са другим народима, право на економско самоопредељење и право на сопствено друштвено-политичко уређење.²⁵ Међутим, иако у складу са законом сви народи имају право на самоопредељење, остварење овог права не резултира нужно отцепљењем од матичне државе, будући да сам појам *народ* има различите интерпретације.²⁶

Данас, сецесионистички покрети добијају на снази управо интерпретирајући међународно право као гарант права свих народа на самоопредељење, чиме долази до јачања сепаратистичких тежњи и директне дезинтеграције држава. На тај начин, принцип самоопредељења и територијалног интегритета државе делују као супротстављени политички принципи. У начелу, самоопредељење је међународно признато право свих народа да слободно одреде свој политички статус, тј. створе националну независну државу, док је сувереност, у смислу територијалног интегритета, такође опште признато начело актима међународног права.²⁷ Иначе, концепт самоопредељења развијен од стране Уједињених нација, подржао је такође Међународни суд правде.²⁸ У пресуди

in *Theories of secession*, Percy B. Lehning, (ed), Routledge, London, 1998, pp. 38-39.

24 *Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима*, <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/02/Me%C4%91unarodni-pakt-o-ekonomskimsocijalnim-i-kulturnim-pravima.pdf>, 04/06/2019

25 *Међународни пакт о грађанским и политичким правима*, <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/MedunarodniPakt%20B.pdf>, 04/06/2019

26 Појам народа могуће је посматрати са политичко-демократског аспекта, при чему народ представља све људе који живе на једној територији, без обзира на њихову етничку и националну припадност. Насупрот томе, етничко-национална интерпретација појма народа се односи на групе истог или сличног етничког порекла, језика итд. *Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975, стр. 622.

27 Управо је Декларацијом Уједињених нација (1970) учињен напор да се успостави баланс између права на самоопредељење и неповредивости територијалног суверенитета. *Повеља Уједињених нација*, https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Povelja_Ujedinjenih_nacija.pdf, 03/06/2019

28 Принцип неповредивости граница, осим у случају пристанка на исту (*uti possidetis juris*),

Међународног суда правде поводом пограничног спора између Буркине Фасо и Републике Мали јасно се да сагледати суштина овог принципа по коме је његов примарни циљ обезбеђивање поштовања територијалног суверенитета у процесу остваривања независности. У том смислу, територијалне границе могу једино да буду трансформисане у разграничења између различитих административних јединица или колонија под истом влашћу, те се на тај начин заправо административне границе претварају у међународне.²⁹ Другим речима, право на отцепљење могу имати само „народи који трпе дискриминацију, одрицање права на представничку владу и само уколико је дискриминационо понашање толико продорно, разгранато и систематско да конкретно угрожава опстанак таквих народа и где не постоји јака вероватноћа да ће се дискриминација окончати.”³⁰

Са становишта међународног права, концепт самоопредељења промовисан у *Повељи Уједињених нација* развио се у право свих народа гарантовано инструментима међународних тела за људска права. Међутим, како појам сецесије није јасно дефинисан са међународно-правне тачке гледишта, већ пре декларативно, тј. приступа му се превасходно политички, нејасно је које кршење права – индивидуалних, колективних или оба – омогућава право на сецесију. Сходно томе, јасно је да је међународно право пуно противуречности везаних за интерпретацију права народа на самоопредељење и нејасних процедуралних механизма по питању сецесије.³¹ У том смислу, при позивању на право народа на самоопредељење, те и отцепљење, осим међународног и унутрашњег правно-нормативног аспекта, јасно је да кључну улогу имају и историјски, али и геополитички фактори, што чини да једини исправан приступ у анализи ових феномена буде заснован искључиво на њиховом контекстуалном тумачењу. Управо

примењен је у Јужној Америци приликом успостављања независности некадашњих шпанских колонија. Након тога га је Организација афричког јединства усвојила као принцип на основу кога ће се одређивати државне границе у процесу деколонизације. Malcolm N. Shaw, "Peoples, Territorialism and Boundaries", 8 *EJIL*, 1997, p. 478, 495.

29 Бојан Гавриловић, *Историја права на самоопредељење: револуција права на самоопредељење*, Центар за отворено друштво, Београд 2013, стр. 10.

30 Исто, стр. 14.

31 Percy B. Lehning, *Theories of secession*, нав. дело; Christopher Wellman, *A Theory of Secession: The Case for Political Self-Determination*, нав. дело.

стога, на примеру насилног отцепљења Косова и Метохије од Србије и случаја Каталоније и њеног референдумског одвајања од Шпаније, озбиљно се могу уочити сличности и разлике које указују на релативност коришћења права на самоопредељење, али и значај специфичних контекстуалних услова у којима се одређени сецесионистички процеси одвијају.

2. ПРОБЛЕМ КОСОВА: РАЗВОЈ СЕЦЕСИОНИСТИЧКЕ ПОЛИТИКЕ

Албански сепаратизам на Косову у Метохији од самог свог почетка био је неодвојиво повезан са идејом „Велике Албаније”, Почеци ове идеје везују се за Прву призренску лигу. Покушавајући да умањи штету насталу поразом у рату Османског царства против Руске империје од 24. априла 1877. до 3. марта 1878. године, Порта је развијала стратегију да државама победницама у области западног Балкана, Србији и Црној Гори парира албанским фактором. На скупу одржаном 10. јуна 1878. године у Бајракли џамији у Призрену, под вођством Абдулах бега Фрашерија, тражена је аутономија од Османске империје која би територијално објединила све Албанце на Балкану, без обзира на то да ли су на одређеној територији мањинска или већинска етничка група. Скуп у Призрену организовала је османска агентура, а циљ Призренске лиге био је спречавање да области Османског царства у којима је било настањено муслиманско и албанско становништво припадну Србији или Црној Гори. „Након формирања Прве призренске лиге формирају се Пећка лига, Косовски комитет, Национални фронт Албанаца, све са циљем да се организују побуне и да се свака постојећа власт дискредитује у очима тзв. међународне заједнице, и тако обезбеди подршка за реализовање њихових сепаратистичких идеја о стварању етнички чисте „Велике Албаније.”³²

Иако је овај покушај пропао на Берлинском конгресу, његова последица била је стварање нове геополитичке карте коју ће касније у различитим историјским тренуцима повлачити Аустроугарска, Белика Британија, фашистичка

32 Радослав Гађиновић, Младен Бајагић, „Политичке последице албанског насиља на Балкану”, *Српска политичка мисао* 3/2012, Институт за политичке студије, Београд, стр. 139.

Италија, нацистичка Немачка, а у последњих три деценије и атлантистичке силе, предвођене САД. Интензивирање албанског насиља према Србима почиње управо након оснивања Прве призренске лиге, када креће процес отимања јужне српске покрајине. „Национални покрет и идеје о етничком уједињењу Албанаца настале су одмах после Берлинског конгреса, на коме је донета одлука да се Турска мора повући са највећег дела окупираног балканског полуострва”,³³ Аустроугарска је благонаклоно гледала на албанске побуне и устанке против Турске од почетка XX века. Они су углавном избијали на територији Косовског вилајета и северне Албаније и били усмерени ка истоку и југу, тј. деловима Османске империје где Албанци нису били већински насељени. По правилу су били праћени терором над неалбанским, нарочито хришћанским становништвом. „Аустрији није одговарало да све те територије припадну хришћанским балканским народима, а посебно су били против територијалног проширивања Србије и Црне Горе, које би имале заједничку границу, а у војном смислу постале респектабилан фактор.”³⁴

Због велике историјске ироније на којој почива аналогича између некадашње и садашње ситуације геостратешких и политичких интереса који стоје у основи подршке коју од великих сила вековима добијају шиптарске сепаратистичке тежње, дозволићемо себи један екскурс. Осим тога, он је важан и зато што развејава националне фантазмагорије које Албанци подмећу у балканску историју, темељећи на њој један важан аспект свог сецесионистичког дискурса.

У питању је истраживање бугарске историчарке Теодоре Толеве.³⁵ Детаљно проучавајући архивске документе, Толева је закључила да на почетку XX века албанско становништво још није представљало оформљену нацију. Аустроугарска је била најзаслужнија за стварање албанске нације, а 1908. је била кључна година. Тако долазимо до парадоксалног закључка да је идеја „Велике Албаније” старија од саме албанске нације више од три деценије. Никад објављени Меморандум и записници

33 Исто, стр.138.

34 Исто.

35 Теодора Толева, *Утицај аустроугарске империје на стварање албанске нације 1896–1908*, Филип Вишњић, Београд, 2016.

с тајних саветовања на бечком двору, које је Толева открила у бечком архиву, наводе недвосмислено на тај закључак.³⁶

Министар спољних послова двојне монархије гроф Голуховски, 17. новембра 1896. године, организовао је у Бечу тајно саветовање са темом: „Почетак једне енергичне аустроугарске интервенције у Албанији”. Један од кључних стратешких интереса Аустроугарске било је контролисање простора насељеног становништвом које би могло послужити њиховим геополитичким интересима. Спис под називом „Меморандум о Албанији” садржао је детаљну анализу стања и односа међу албанским живљем, са главним правцима деловања Беча, а с циљем да се на том простору формира независна кнежевина под аустријским протекторатом.³⁷ Темелји сна о „Великој Албанији” били су постављени, требало је још само формирати и нацију која би на ту територију претендовала. Аустроугарска спољна политика дејствовала је осмишљеним радом на културној и националној еманципацији Албанаца, како би се формирала албанска национална свест и развила потреба за сопственом националном државом. Аустроугарске спољнополитичке активности развијане су под плаштом хуманитарних еманципаторских акција према заосталом становништву, великим улагањима у образовање и културу новостворене албанске нације, а касније и државе. Посебна пажња посвећена је кодификацији албанског језика, јер је то убрзало процес стварања албанске нације. Дугорочним деловањем ових акција, формиран је албански национални идентитет.

Националним инжењерингом створен албански идентитет био је посебан мотивациони фактор њихових побуна и устанака. Успех једног од њих, с почетка 1912. године, у којем су освојили цело Косово и Метохију, Северну Албанију, велики део вардарске Македоније и стигли до Солуна, натерао је Порту да прихвати захтеве устаника и да 18. августа 1912.

36 До овог открића Толеве, у историографији је доминирало мишљење да је албанска нација формирана почетком XIX века, при чему се као преломни тренутак узимало стварање Призренске лиге.

37 У овом тексту дефинисане су територије у којима би Беч могао да интервенише како би реализовао своје планове. Границе деловања су биле на северу: Црна Гора и делом Србија; на западу: Јадранско море на југу: Первез, Јањина, Ђирокастра и Касторија (Костур) на истоку: Касторија, Монастир (данас Битољ), Охрид, Врање, Приштина и Нови Пазар.

године призна албанску аутономију на сва четири вилајета у којима су живели. Околне хришћанске државе (Бугарска, Србија, Црна Гора и Грчка) на то су одговорице стварањем балканске алијансе против Турске и почеле припреме за рат. Албанци су одбили српски предлог да у предстојећим сукобима остану неутрални, сматрајући да ће у току ратних операција бити угрожене територије које су сматрали својим. Србија је, међутим, вратила Косово Првим балканским ратом (1912), што је било од великог геополитичког значаја. Излазак на море, преко Косова све до луке Скадар и обале Јадрана, није био остварен због интервенције Аустрије и Италије, заговорника и помагача стварања независне Албаније.³⁸

За разлику од историјских нација које теже томе да живе у сувереним државама одређујући саме своју судбину у највећој могућој мери, Албанце је одувек занимала превасходно територија и њене геополитичке одлике. Због тога су они кроз историју тежили подређивању хегемонима који би им то омогућили.³⁹ После Првог балканског рата 1912. године, у коме су Албанци били на страни Турске, границе новоосноване албанске државе утврђене су на Конференцији амбасадора у Лондону, 30. маја 1913. године. Лондонски споразум био је ствар геополитичког компромиса великих сила, а територија новостворене албанске државе била је значајно мања у односу на апетите новостворене нације. Лондонском конференцијом истовремено је потврђено припајање Косова, али је и Албанија међународно призната „Албанци, такође, нису били задовољни начином на који је решено њихово национално питање. Управо на Лондонској конференцији упућен је њихов меморандум са захтевом да се Косово и Метохија, делови Грчке и Македоније припоје матици.”⁴⁰

Аустроугарски геополитички конструкт у виду албанске нације, створен како би њиме била запоседнута одређена стратешка територија, нашао се у четири државе (Кнежевина Албанија, Краљевина Србија, Краљевина Црна Гора и

38 Миодраг Радојевић, „Политичка решења и статусни аранжмани за Косово и метохију”, *Национални интерес*, 3/2017, Институт за политичке студије, Београд, стр.163.

39 То им је омогућила и фашистичка Италија (1941–1943), затим нацистичка Немачка (1943–1944), а у извесном смислу пружила и Југославија.

40 Миодраг Радојевић, „Политичка решења и статусни аранжмани за Косово и метохију”, нав. дело, стр. 164.

Краљевина Грчка). Ово ће у многоне предодредити будућа догађања и сукобе на територији Балкана, јер тежња Албанаца да задрже територију која им је обећана неће престати. Тако је у Скадру 7. новембра 1918. године формиран „Косовски комитет”, чије је политичко-пропагандно и терористичко деловање, с позиција албанског иредентизма и косовског сепаратизма, определило југословенско-албанске односе у периоду између два рата. „Политичка платформа тог комитета била је одбрана територијалне целокупности и ’ослобођење Косова и других албанских крајева’ свим средствима, како би се силом отела српска територија. У борби за те циљеве на Косову и Метохији је од 1919. до 1924, године деловао одметнички отпор познат под називом качачки покрет.”⁴¹

Новембра 1921. године, на Конференцији амбасадора у Паризу, Албанија је призната као независна и суверена држава. „Дефинитивна граница између Краљевине СХС и Албаније утврђена је протоколом Међународне комисије о разграничењу донетим у Фиренци 26. јула 1926 године. Албанска држава обухватила је највећи део албанских етничких територија.”⁴² Био је то први случај у новијој европској историји да је створена национална држава која ни у једном облику није постојала у ранијем периоду. У периоду од 1915. до 1918. године, окупираним територијама Србије и Црне Горе, Косова и Метохије управљају Аустрија и Бугарска. „У овом периоду, погром Срба одвија се уз подршку окупационих снага од стране албанског становништва, што је довело до новог таласа иселјавања. Албанци већ тада чине већину на Косову и Метохији.”⁴³

У унитарно уређеној Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, створеној након Првог светског рата, територија Косова и Метохије није имала неки посебан статус, а Албанци су третирани као национална мањина, са правима која су им припадала на основу Сен-Жерменског уговора. Видовданским уставом гарантовано је право мањинама на наставу на њиховом матерњем језику (члан 16. став 3). Поновно успостављање

41 Радослав Гађиновић, Младен Бајагић, „Политичке последице албанског насиља на Балкану”, нав. дело, стр.139.

42 Исто.

43 Миодраг Радојевић, „Политичка решења и статусни аранжмани за Косово и метохију”, нав. дело, стр. 164.

власти није протекло без отпора албанског становништва, који је угушила српска војска (...) По Уставу од 1921. године, а на основу Уредбе о подели земље на области (1922) установљена је Косовска област са седиштем у Приштини.” Идеологија насилног вештачког стварања јединствене нације од више различитих, наметнула је 1929. године ново територијално организовање, ради предупредивања националног и етничког груписања. Према Уставу Краљевине Југославије од 1931. године територија Косова и Метохије подељена је између две бановине: Моравске и Вардарске (члан 82).⁴⁴

Тајна шиптарска организација Беса, финансирана од стране албанског и италијанског посланства у Београду, формирана је 1935. године на Београдском универзитету, са основним циљем отцепљења Косова и Метохије и његовог припајања Албанији. План је био развијање свести младе албанске интелигенције о неопходности тог подухвата, формирање оружаних формација и отпочињање терористичких акција у одговарајућем моменту. Још јача и организованија активност ове сепаратистичке шиптарске организације почиње 1939. године, уз велику подршку фашистичке Италије, која је исте године окупирала и анектирала Албанију. Током Другог светског рата, а и после, сепаратистичке тежње Албанаца не јењавају. „Одлуке Прве призренске лиге се конкретизују на заседању Друге призренске лиге од 16. до 19. јануара 1943. године у Призрену, а операционализација, одлука I II призренске лиге конкретизована је до детаља на заседању III призренске лиге у Њујорку 26. и 28. новембра 1966. године.”⁴⁵

У целу ову комплексну једначину балканског проблема званог „албанско питање” била је укључена и Коминтерна. Она је „дала огроман допринос албанској борби против српског народа током XX века, о чему има довољно трагова у историјским архивима КПЈ.”⁴⁶ Према увидима тумача тајних

44 Исто, стр. 165–166.

45 Радослав Гађиновић, Младен Бајагић, „Политичке последице албанског насиља на Балкану”, нав. дело, стр. 139–140.

46 У врху Коминтерне Југославија је оцењена као тачка ослонаца империјалистичког напада на СССР, те ју је као такву требало разбити, како би биле створене националне републике, а међу њима и „република Албанија”, што је подразумевало простор Косова и Метохије где је требало подржати „борбу поцепаног и потлаченог албанског народа, за независну и уједињену Албанију. Зоран Петровић Пироћанац, „Косово и Метохија – од Дрезденског конгреса до почетка сецесије албанаца”, *Политичка ревија*, 1/2013, Институт за политичке

архивских докумената, кључна је била идеја разбијања Југославије. У том плану Енвер Хоџа видео је прилику за припајање Космета Албанији. Међутим, у Титовом виђењу Балканске федерације, Албанија би фигурирала само као седма Република, а Приштина уместо Тиране као главни град, што је за албански врх било неприхватљиво.⁴⁷

Аутономна покрајина Косово и Метохија настала је непосредно после Другог светског рата. „Са историјске тачке гледишта, није било помена о томе да је стварање аутономије на Косову легитимисало насилну промену етничке структуре. Статус аутономних покрајина је постепено трансформисан – од класичне аутономије до тзв. парадржавних јединица које нису имале пандан у упоредном праву.”⁴⁸ У септембру 1945. године, привремена народна скупштина Србије донела је Закон о установљењу и устројству Аутономне косовско-метохијске области, чији је положај био у границама надлежности „обичне административне децентрализације”, а то је било утврђено и Уставом ФНРЈ из 1946. и Уставом НР Србије, усвојеним наредне године. Према овим уставима је „оснивање и утврђивање делокруга аутономних покрајина и области у искључивој надлежности (курз. Р. М.) републике.” То је значило и да о оснивању и укидању ових територијално-политичких аутономија одлучује федерална јединица Србија, што је било њено суверено право. Ово право Србија губи у процесима „радикалног преображаја” правног положаја аутономних покрајина, који отпочињу 60-их и почетком 70-их, а настављају се са Уставом СФРЈ од 1974. Њему су претходили уставни амандмани од 1968. и 1971. године, на Устав СФРЈ од 1963., који су значајно ојачавали правни статус аутономних покрајина, до њиховог коначног изједначавања са федералним јединицама.⁴⁹

И поред у свету јединствене аутономије коју су Албанци уживали – сами су управљали својом привредом, образовањем, локалном самоуправом, имали свој универзитет, медијски

студије, Београд, стр. 25.

47 Зоран Петровић Пироћанац, „Косово и Метохија – од Дрезденског конгреса до почетка сецесије албанаца“, нав. дело, стр. 28-29.

48 Миодраг Радојевић, „Политичка решења и статусни аранжмани за Косово и Метохију”, нав. дело, стр. 168.

49 Исто.

систем, територијалну одбрану, политичке органе, учествовали су у доношењу политичких одлука и могли да блокирају одлуке Србије, а она не њихове, представљени су на савезном нивоу, заштићени ветом и консензусом у одлучивању јужне српске покрајине⁵⁰ – они нису били задовољни постојећим стањем ствари. У Приштини су, 1968. године, организоване велике албанске демонстрације којима су се придружили и млади Албанци у региону Тетова у Македонији, тражећи прикључивање Космету.⁵¹ Још једна масовнија побуна, тзв. студентске демонстрације, уследиле су 1981. под паролом „Косово – република”. Весник предстојећег распада Југославије, насилне демонстрације из 1981. чак су и у тумачењу албанских аналитичара „биле прекретница у историји Косова”. Од тада долази до хомогенизације албанског сепаратистичког покрета, познатог под називом – иредента.⁵² Идеја је била трансформисати Космет у етнички хомогену средину, уз помоћ метода често блиских тероризму, нагонећи тиме српску и црногорску мањину да га напусте. Почетком 1971. године, готово 70. 000 српских и црногорских породица одлази из Покрајине. Од 1450 села на Космету, тада 650 постаје етнички „очишћено”. Почетком 1980. године, попис становништва је показао несумњиво опадање српског и црногорског живља на Космету. Срба је било 23.62% од укупног броја становника у регији 1948.године. Пет година касније, било их је 23.49%, али 1971. године тај проценат је спао на 18.35% 1971., да би их десет година касније било тек 13.2%. Према процени Статистичког завода Републике Србије, између 1961. и 1981, више од 100. 000 Срба и Црногораца напустило је Космет, док се број Албанаца повећао са 646.000 на 1.227. 000. То је радикално променило националну структуру Космета и створило услове за заоштравање сецесионизма косметских Албанаца.⁵³

50 Милан Јовановић, „Подела Косова и Метохије – насилно решење насилне једностране сецесије”, *Национални интерес* 3/2028, Институт за политичке студије, Београд, стр 149.

51 Зоран Петровић Пироћанац, „Косово и Метохија – од Дрезденског конгреса до почетка сецесије албанаца”, нав. дело, стр. 28-29, 30.

52 Миодраг Радојевић, „Политичка решења и статусни аранжмани за Косово и метохију”, нав. дело, 171.

53 Зоран Петровић Пироћанац, „Косово и Метохија – од Дрезденског конгреса до почетка сецесије Албанаца”, нав. дело, стр. 28-29, 35, 38-39.

Пораст иредентистичког насиља над Србима на Косову довео је до промене курса у српском комунистичком руководству у правцу радикалнијих решења овог проблема. Уставни положај аутономних покрајина битно је промењен. Амандмани на Устав СР Србије укидају право вета покрајина у поступку промене републичког устава. Проширена су овлашћења републичке скупштине у областима као што су народна одбрана, унутрашњи послови, и омогућено је суспендовање одредби покрајинских устава које су у супротности са уставом Србије. Врховни суд Србије добио је надлежност да оцењује законитост покрајинских прописа. „Легитимност ових уставних промена била је оправдана, јер се на тај начин сузбијао растући сепаратизам Албанца, али и изједначавао положај Србије с другим федералним јединицама.⁵⁴ Па ипак, ови потези водили су још већем заоштравању односа Србије са Албанцима Устав Србије из 1990.⁵⁵ заокружио промену концепције територијалних аутономија започету уставним амандманима од 1989. године. Територија Србије је јединствена и неotuђива (члан 4), а аутономне покрајине, као „облици територијалне аутономије” изгубиле су право да врше државну власт (уставотворну, законодавну и судску), и сведене на „статус јединица локалне самоуправе вишег степена.”⁵⁶

Један од централних аргумената дискурса албанских сецесиониста МЈ 144 који претендује на нормативни карактер полази од нетачне тезе о укидању албанске аутономије и угрожавања њихових права, због чега су њихови насилни протести оправдани. Прекомерном употребом силе Србија је изгубила право да управља аутономном покрајином, и стога је сецесија оправдана.⁵⁷ Чињенице, међутим, говоре супротно. Практично функционисање територијалне аутономије Србије, конституисане Уставом од 1990 онемогућено је услед албанског опструирања рада њених институција. Већина албанских

54 Миодраг Радојевић, „Политичка решења и статусни аранжмани за Косово и Метохију”, нав. дело, Београд, стр. 172.

55 Уместо крњег назива Косово, враћен је стари назив Косово и Метохија, покрајинама су одузети преостали елементи државности, укинута су и покрајински уставни судови, а сувереност је припала грађанима.

56 Миодраг Радојевић, „Политичка решења и статусни аранжмани за Косово и Метохију”, нав. дело, стр. 173.

57 Милан Јовановић, „Подела Косова и Метохије – насилно решење насилне једностране сецесије”, нав. дело, стр. 144.

посланика распуштене Скупштине АП Косово одржала је седницу на којој је донела Декларацију о независности, а потом је усвојен тзв. Качачки устав (7. септембар 1990). Наредне године одржан је и илегални референдум о независности Косова. Позивајући се на право на самоопредељење и отцепљење, албански национални покрет на Космету развио је паралелне структуре и паралелно друштво.⁵⁸ Након пропалих покушаја проналажења политичког решења и преговора две стране, као и предлога које је Европска унија и Контакт група понудила Београду као решење за Косово, отпочела је оружана побуна албанских сепаратиста 1998. године. „Сецесионисти нису хтели дијалог и тражење политичког решења. Насиље као метод био је срачунат на интеранационализацију и тражење савезника за отцепљење.”⁵⁹ Уз међународно посредовање, преговори су организовани без директног дијалога две стране, а вођени притисцима и претњом војном интервенцијом матичној држави, чиме је њено руководство требало натерати да призна отцепљење. Непростајање Србије на тај ултиматум резултирао је агресијом НАТО, без одлука ОУН и супротно свим нормама међународног права и отимањем Косова и Метохије.

Реаговање Србије, у виду акција српске војске и полиције, било је само конкретан повод за оружану интервенцију НАТО. Бомбардовање СР Југославије окончано је Војно-техничким споразумом у Куманову 9. јуна 1999. године, а сутрадан је усвојена Резолуција СБ УН бр. 1244/1999, након чега су припадници НАТО алијансе окупирали простор јужне српске покрајине. Међународни протекторат у виду цивилне (УНМИК) и војне (КФОР) управе Уједињених нација на Косову регулише односе на запоседнутој територији, одржава мир, и организује привремене институције самоуправе и привреде, заштите и унапређивања људских права. Како се показало, окончавање мандата УНМИК-а и КФОР-а, преношењем овлашћења на косовске привремене институције на основу политичког договора, значило је само једно: инсталирање албанске цивилне власти, са циљем коначног установљавања независне албанске државе на територији јужне српске покрајине. О

58 Миодраг Радојевић, „Политичка решења и статусни аранжмани за Косово и метохију“, нав. дело, стр. 174.

59 Милан Јовановић, „Подела Косова и Метохије – насилно решење насилне једностране сецесије“, нав. дело, стр. 149.

томе најбоље говори чињеница да је ЕУ покренула мисију владавине права ЕУЛЕКС Косово 16. 2. 2008. године, а већ сутра органи привремене самоуправе једнострано су донели одлуку о проглашавању независности Косова од Србије.

Албански сецесионисти, опет су, у свом препознатљивом маниру нашли моћне менторе и заштитнике за своје противправне и историјски неутемљене аспирације на српску територију: САД и ЕУ. Опробана албанска политика сецесије Космета, која се одувек заснивала на служењу великим окупационим силама, овога пута евроамеричким, још једном је уродила успехом. У односима Србије према Албанцима са Косова и Метохије Србија непрестано има посла са Америком и Европском унијом. Показало се тада – у време Слободана Милошевића – баш као и сада у време Вучићеве власти – да питање Косова и Метохије и српско-шиптарских односа није никакво демократско, већ искључиво геополитичко питање.⁶⁰ Као „рубна област” Југоисточне Европе и целе Евроазије, Балкан за западне геополитичке силе представља област давно дефинисаних геополитичких стратегија, с циљем да се он претвори у неоколонијалну област под апсолутном доминацијом САД са крајњим циљем коначног заузимања Евроазије и глобалног овладавања светом.

Геостратешки положај Србије, као и чињеница да није чланица НАТО савеза, доделили су јој судбину земље „на удару”, чије распарчавање остварује многе стратешке циљеве процеса дестабилизације балканског подучја. Основни глобални циљ „балканизације региона” представља настајање малих, зависних, сателитских и контролисаних државица које треба да безусловно прихвате вредности ‘западне демократије’, те да их усагласе, подређујући сопствене институције њима, доминацији утицаја САД и Немачке, али и све јаче присуство турског, исламског фактора, атрикулисаног кроз јачање албанског чиниоца на Косову и у Македонији, и албанске државе на Балкану, као искључиво контролисане сателитске државе.⁶¹

60 Момчило Суботић, „Косово и Метохија: питање унутрашњег дијалога, Суботић”, *Национални интерес*, 3/2018, Институт за политичке студије, Београд, стр. 8.

61 Радослав Гађиновић, Младен Бајагић, „Политичке последице албанског насиља на Балкану”, нав. дело, стр. 148-149.

Ако се ово има у виду, као и политика условљавања Србије, њеним статусом у процесима придруживања ЕУ, постаје саморазумљиво зашто су „све досадашње српско/албанске дијалоге запањивали (...) опојни геополитички дух Евроамерике и војни дух НАТО-а”.⁶² Тиме постаје јасно и како је могућа сецесија територије Косова и Метохије, која је, према свим важећим документима и међународном праву – на првом месту Резолуцијом Савета Безбедности УН 1244 – призната као интегрални део Републике Србије. Овом логиком можемо објаснити сваки сегмент процеса легализације међународног статуса такозване независне Републике Косово, сваки потписани и захтевани споразум. Њоме једино и можемо објаснити парадокс да се Бриселским споразумом као кључним за нормализацију односа Београда и Приштине испуне сви захтеви везани за интегрисање полиције, цивилне одбране, судства, изборног процеса у четири српске општине на северу Космета, а онај који се односи на оснивање Заједнице српских општина остане и даље неиспуњен. Овај парадокс истовремено је и симболички показатељ тога да су уз евроатланске притиске и уцене и лоши потези домаће власти били део стратегије. По свему судећи „у питању је, очигледно, шири Вашингтонско-бриселски пројекат смењивања и постављања српских владајућих гарнитура које спроводе америчку балканску политику.”⁶³ Посматрано у историјској перспективи гледања на проблем албанске политике сецесије, ова помоћ „изнутра” и то из српског врха, новина је која значајно доприноси њеном успеху.

62 Милош Кнежевић, „Размишљати о Косову и Метохији – смисао унутрашњег и спољашњег дијалога о косовском проблему”, *Национални интерес* 3/2017, Институт за политичке, студије, Београд, стр 37.

63 Како Момчило Суботић истиче, критикујући потезе српске власти, она је „убеђивала јавност да Бриселске споразуме потписује превасходно због заједнице српских општина, а парадокс је да су све тачке овог споразума (15 укупно) реализоване осим те, наводно главне”. Момчило Суботић, „Од резолуције 1244 до Бриселског споразума – политика препуштања КиМ”, *Политичка ревија* 3/2019, 129-149, Институт за политичке студије, Београд, стр. 136, 140.

3. ПРОЈЕКАТ КАТАЛОНСКЕ АУТОНОМИЈЕ И КОНТРОВЕРЗНИ ПУТ НЕЗАВИСНОСТИ

Борба за независност Каталоније има своје корене у далекој прошлости, иако у модерном смислу Каталонци никада нису били независни, односно нису имали своју државу.⁶⁴ Заправо, национално буђење Каталоније и формирање политичког дискурса повезано је са периодом „културног буђења”, тј. књижевног покрета познатог као *Renaixença* (1840–1870), усмереног ка митологизацији историјске прошлости Каталоније.⁶⁵ Упркос настојању шпанске државе да изгради идеју унитарне нације, крајем XIX века националистички дискурс Каталоније постепено превазилази идеју регионализма и оваплоћује се у тзв. осећају двоструког идентитета Каталонаца, тј. свести о својој етно-лингвистичкој особености. Иако још не отворено антишпански, овај политички дискурс Каталоније ипак се заокружује консолидацијом политичког покрета *catalanismo* који се јавља као антитеза шпанској централистичкој држави.

Различите мере донете од стране саме бурбонске монархије, као и долазак индустријске револуције средином XIX века, подстакле су јачање каталонске буржоазије и издавајање Барселоне као главног друштвено-политичког центра Каталоније⁶⁶ који је, по својој урбаности и развијености, могао да парира било ком граду Шпаније, па и самој престоници, тј.

64 Иако је још у IX веку имала своје политичке институције и племство, Каталонија никад није била самостална краљевина, већ је од XII века била припојена карљевини Арагон која је у XV веку постала састани део Шпаније. Такође, Каталонија никада није била колонија Шпаније. Ипак, каталонска националистичка идеологија има традицију дугу скоро два века. Пресудне године у њеном развоју свакако су: 1640. година – када долази до слома Хабзбуршке монархије, а Каталонци дижу револуцију против шпанске власти и оснивају Прву Каталонску Републику и признају француског краља; 1704. година – када долази до одбацивања бурбонске династије и борбе са Кастиљом заједно са остатком круне Арагона; 1812. година – када долази до анексије Каталоније и њеног насилног припајања Наполеоновој војсци, уз подршку пофранцужених Каталонаца; и наравно, период тзв. ренесансе каталонске културе (*Renaixença*, 1840–1870).

65 Током XIX века дошло је до централизације шпанске државе, али истовремено се код каталонске интелектуалне елите развио осећај скрајнутости у погледу каталонске културе, а нарочито каталонског језика наспрам кастиљанског, те у том периоду интензивно расте број књижевних дела на каталонском и развија се каталонска уметност, али и шире националистичке идеје.

66 Барселона је још у XVIII веку имала привилегованом положај на Медитерану, а 1848. прва пруга изграђена у Шпанији била је управо она на деоници Барселона – Матаро.

Мадриду. У ствари, у историјском контексту и периоду од XVII до XX века, Барселона се јасно издвојила као сецесионистички центар Каталоније супротстављен хегемонистичким интересима Шпаније.⁶⁷ У том смислу, издваја се побуна у Каталонији из 1640., позната као *guerra de los segadores* који иако започиње као класни сукоб, прераста у револуцију против шпанске власти због ауторитаризма централне власти из Мадрида, развијене корупције и интервенције шпанске војске у Каталонији. Предводник револуције, Пау Кларис (Pau Claris) 1641. године прогласио је Републику (тзв. Пау Кларисова Република), која је убрзо угушена.⁶⁸ Сличну ситуацију представља и Рат за шпанско наслеђе који је средином XVIII века попримио одлике грађанског рата у чијој позадини се налазила супротстављена хегемонистичка политика Кастиље и Каталоније.⁶⁹ Такође, још један пример у коме је Каталонија на страни поражених од стране Шпаније јесте и Шпански грађански рат (*Guerra Civil Española*, 1936–1939) у коме је Каталонија стала на страну републиканаца у борби против националиста и централистички оријентисаних војних снага активно подржаваних од стране различитих друштвено-политичких структура попут цркве и великих земљопоседника.⁷⁰

Ипак, када је реч о каталонском националистичком дискурсу, може се рећи да је исти достигао потпуну зрелост у периоду (1883–1892) када је са новооформљеном каталонском буржоазијом прерастао у јавно-политички дискурс, јасно промовисан од стране личности попут Жоана Марагаља (Juan Maragall), Прата де ла Рибе (Prat de la Riba),

67 Уставом из 1845. промовисан је дискурс националног интереса Шпаније заснован на кастељанизацији, конзервативизму и католицизму, односно заједничком културном идентитету свих народа Шпаније и њеној централистичкој владавини.

68 Marc Pons, *The four Catalan republics: 1641, 1873, 1931 and 1934*, https://www.elnacional.cat/en/culture/four-catalan-republics-marc-pons_194937_102.html, 01/06/2019

69 *Guerra de Sucesión Española* (1701–1714) у коме су Каталонци били на страни Хабсбурга, а против Бурбона. Како су Бурбони победили, заузели су Барселону коју су бомбардовали све до њеног потпуног пада 11. септембра 1714., односно датума који су Каталонци парадоксално изабрали као свој национални дан, када се слави тзв. *Diada*. Будући да су на власт дошли Бурбони, декретом *Nueva Planta* из 1716. Барселона је потпала под директну владавину Мадрида, чиме су укинуте све њене политичке, културне и судске институције, а Каталонцима је, као и остатку државе, први пут у историји наметнут шпански језик као званични.

70 Све док 1939. године Франкове трупе нису заузеле Барселону, Каталонија је заправо била једна од најзначајнијих територија са које су деловале републиканске снаге. Alejandro de Quesada, *The Spanish Civil War 1936-1939 (I)*, Osprey Publishing, Oxford, 2014, pp. 3-6.

Франсиска Комба (Francisco Cambo) и политичких покрета попут Регионалне уније (Unió regionalista), Регионалне лиге (Lliga Regionalista) и Каталонистичке уније (Unió Catalànista).⁷¹ Наиме, падом федералистичке Прве Републике (1873–1874) и контрареволуције, завршени су карлистички ратови (1872–1876) и успостављена је либерална и централистичка владавина Марије Кристине Бурбонске или *Segunda Restauración*, а удруживањем федералиста, некадашњих карлиста и каталонске индустријске буржоазије формирана је опозиција новом режиму.⁷² Међутим, неопходно је имати у виду чињеницу да тек период (1898–1934) доноси фазу јасне артикулације сецесионистичког дискурса Каталоније, обележену сепаратистичким тежњама и жељом за отцепљењем од Шпаније. Наиме, губитак шпанских колонија 1898. године распламсао је кризу идентитета која је потресала Шпанију још од средине XVIII века. Истовремено, у каталонском сецесионистичком дискурсу, који је одувек био повезан са националном економијом, почео је да доминира осуђујући став шпанске власти која је у очима новоформиране каталонске буржоазије била бескорисна када су у питању интереси Каталоније, због чега у први план још више избија жеља за политичком аутономијом и креирањем сопствене јавне политике.

Током Друге републике (1931–1939) Каталонија успева да поврати део изгубљених права, између осталог статус каталонског језика и делимичну аутономију 1932. Наиме, 1922. године Франсеск Масија (Francesc Macià), вођа каталонских сецесиониста, основао је прву каталонску сепаратистичку странку (Estat Català), али већ следеће године генерал Примо де Ривера (Miguel Primo de Rivera) уводи диктатуру, а тиме и јединствено образовање за целу Шпанију, као и забрану

71 Економски оснажена национална елита Каталоније, коју су чинили представници различитих друштвених слојева више средње класе, окупљала се у Барселони како би одбранила економска и политичка права каталонског грађанства које се осећало маргинализованим од стране хегемонистичке власти Шпаније са седиштем у Мадриду, а поменути покрети радикализовали су захтеве за политичком аутономијом Каталоније, инсистирајући на службеном статусу каталонског језика као јединог, каталонским војним јединицама, полицији, образовном систему, питању пореза и финансија, као и спољне политике. Сања Стошић, „Сецесионистички дискурс Каталоније”. нав. дело., стр. 429–430.

72 Albert Balcells, “Catalinism and national emancipation movements in the rest Europe between 1885 and 1939”, *Catalan Historical Review*, Institut d’Estudis Catalans, Barcelona, 2013/6.

употребе каталонског језика и заставе. Након диктатуре Мигела Прима де Ривере (Miguel Primo de Rivera), 14. априла 1931. године и абдикације краља Алфонса XIII (Rey Alfonso XIII) проглашена је Шпанска Република (República Española), али је непосредно пре тога, у знак побуне каталонске левице против нове шпанске десничарске владе, Масија прогласио Републику Каталонију као део Иберијске Федерације. Иако је Република Масијаса била кратког даха, Каталонија је успела да рехабилитује каталонски језик и прошири политичку аутономију кроз одобрени Статут аутономије, а основана је аутономна каталонска влада (*Generalitat*) на челу са Љуисом Компањисом (Lluís Companys). Међутим, победом десничарске коалиције на парламентарним изборима у Шпанији 1934. године, фашистичке организације војно почињу да интервенишу, а у знак протеста, широм Шпаније организују се побуне предвођене левичарском интелигенцијом. Као вођа каталонске левице, 6. октобра 1934. године, Компањс проглашава државу Каталонију у оквиру Шпанске Федералне Републике, али веома брзо централна власт преузима у потпуности контролу над Каталонијом, суспендујући *Generalitat* и хапсећи његове чланове и Компањса.⁷³ Након тога избија Шпански грађански рат у коме на челу са генералом Франсиском Франком (Francisco Franco) побеђују десничари и долази до обнове монархије и централизације Шпаније.

Будући да је под Франковом ауторитарном националистичком владавином (1939–1975) доминирао дискурс окренут идеји о монолитној и централистичкој држави, предузете су радикалне мере у циљу укидања свих регионалних идентитета и наметнута је апсолутна лингвистичка и културна униформност. Стога, у Каталонији је ступила на снагу забрана о употреби каталонског језика у јавности, а симболи каталонског културног идентитета попут кастела или кула од људи су такође забрањени.⁷⁴ Ипак, овако репресивна политика још више је ојачала жељу Каталонаца за очувањем свог културног идентитета, те су након завршетка диктатуре интензивно

73 Kasper Grass, "The struggle for a Catalan republic: Rethinking the way forward", *Platypus Review*, The Platypus Affiliated Society, 2018/103, p. 2.

74 Родитељи су били приморани да деци дају искључиво шпанска имена, а каталонски језик је представљан као дијалекат кастиљанског, уз примену строгих казни због евентуалне употребе у јавној сфери.

штампане књиге на каталонском, оснивана разна културно-уметничка друштва и покренута је иницијатива за увођењем каталонског језика у школе.⁷⁵

Процес демократизације и јачање каталонског сецесионизма. Након Франкове смрти 1975. године, Шпанија је започела процес политичке транзиције (la Transición) и преласка из ауторитарног режима у демократски. Ипак, утицај франкистичких режимских елита оставио је тешко политичко бreme које је процес демократизације заправо трансформисало у неку врсту договорене реформе (reforma pactada) у којој је каталонски сепаратизам доживео још јачи замајац. Иначе, сам процес транзиције достигао је врхунац усвајањем Устава 1978. године (Constitución Española, 1978) који је у циљу очувања територијалне целovitости Шпаније, али и истовременог постизања споразума са свим политичким актерима и избегавања новог грађанског рата по принципу „кафа за све” (*café para todos*), установио отворени државни модел Шпаније, која иако не формално федеративна, функционише као децентрализована заједница различитих народа и регија уређених као аутономних заједница (Estado de las Autonomías).

Како су били усклађени са основним принципима новог Устава Шпаније, Каталонци су током првих година транзиције успешно артикулисали своје политичке, економске и културне захтеве у Статуту Каталоније из 1979. године (Estatuto de Autonomía de Cataluña, 1979).⁷⁶ На тај начин, Каталонији је призната историјска националност у оквиру шпанске нације, сопствена влада (Generalitat), као и заштита каталонског језика који је упоредо са шпанским признат као службени језик.⁷⁷ Другим речима, нови демократски режим успоставио је поштовање регионалне аутономије, што је омогућило Каталонији да се као једна од аутономних заједница (comunidad autónoma) Шпаније, тј. један од њених региона, несметано

75 Conxita Mir i Curcó, “The Francoist Repression in the Catalan Countries”, *Catalan Historical Review*, Institut d’Estudis Catalans, Barcelona, 2008/1, p. 133

76 Овим Статутом утврђена су четири нивоа власти у Каталонији: административна управа централне шпанске државе, Generalitat, провинцијске скупштине и општинска већа. Под ингеренцијом аутономне самоуправе Каталоније су култура, образовање, социјална политика, урбани развој, грађевинарство и заштита животне средине итд.

77 Признато је и право и дужност коришћења традиционалне каталонске заставе која је такође представљала једно од спорних питања између Барселоне и Мадрида, мада је један део каталонске популације чак ни не доживљава као своју.

развија у политичком, економском и културном смислу.⁷⁸ Ипак, временом каталонска политичка елита покушава да прошири своје надлежности у области економије и финансија и инсистира да се Каталонцима призна статус нације, што доводи до заоштравања односа између Мадрида и Барселоне.⁷⁹

Поменути захтеви добили су свој институционални израз у новом Статуту Каталоније из 2006. године који је, иако законски прихваћен, претрпео знатне измене од стране Уставног суда Шпаније, што је изазвало политичко незадовољство код каталонске стране. Управо тај Устав и каснија одлука Уставног суда из 2010. били су камен темељац за дефинитивно прокламовање каталонског независностизма и радикализацију сецесионистичког дискурса Каталоније.⁸⁰ У односу на Статут из 1979. године, Статут из 2006. толико је био окренут ширењу надлежности Каталоније да је директно био супротстављен одређеним члановима Устава Шпаније из 1978. године. Наиме, Статут из 2006. дефинисао је Каталонију као нацију, а не националност; одредио је као извор моћи каталонских органа власти каталонски народ, у складу са Уставом Шпаније, али и сам Статут, а не Устав Шпаније, Статут Каталоније и вољу народа; утврдио је националне симболе попут заставе, прославе и химне, мада без јасне референце на употребу општеприхваћене каталонске заставе са четири црвене траке на жутој подлози;⁸¹ укључио је историјска права, тј. каталонску

78 Проблем који је Шпанији донео модел регионалног државног уређења везан је за његову неуједначеност, јер су сви шпански региони били различити не само у погледу своје развијености, социјалне кохезије или културног идентитета, већ и према својим управним, политичким и економским овлашћењима. Јован Комшић, *Принципи европског регионализма*, Асоцијација мултиетничких градова југоисточне Европе – Пхилиа, Нови Сад, 2007, стр. 139.

79 Покушај Барселоне и Мадрида да постигну договор око повећања обима културне и економске независности Каталоније током 2003. сматра се кључним за почетак каталонског независничког процеса.

80 Каталонски националистички покрет могуће је поделити на сецесионистичку и федералистичку струју. Сецесионистичка струја подржана је од стране три политичке партије: десничарска Демократска конвергенција (Convergencia democratica de Catalunya – CDC), Републиканска левица (Esquerra Republicana – ERC) и Кандидатура за народно јединство (Candidatura d'Unitat Popular – CUP). У оквиру федералистичке струје која се залаже за модел асиметричног федерализма налазе се Социјалистичка странка (Partit dels Socialistes – PSC), левичарска Иницијатива за зелену Каталонију (Iniciativa per Catalunya verds – ICV) и десничарска Демократска унија Каталоније (Partit Democràtic Europeu Català – PDeCAT).

81 Занимљива је чињеница да просецесионистичка страна Каталонаца као једину праву заставу користи *естеладу* (la estelada) која се разликује од званичне заставе Каталоније као шпанског региона, јер има плави троугао са белом звездом. Као симбол каталонског сецесионизма управо та застава се користи на протестима за независност, као и током

правну традицију у самоуправу Каталоније;⁸² посебно је истакао важност језичког питања, наводећи да грађани Каталоније имају право и дужност да познају и кастиљански и каталонски.⁸³ Такође, за разлику од претходног, нови Статут је обухватио и каталог људских и грађанских права;⁸⁴ јачање судске власти путем одређивања Врховног суда правде Каталоније (El Tribunal Superior de Justicia de Cataluña) као последње инстанце за решавање судских процеса започетих у Каталонији;⁸⁵ проширио је каталонске компетенције у области пољопривреде, воде, трговине и сајмова, грађанских консултација, цивилне и социјалне заштите, јавне безбедности, животне средине, запошљавања, саобраћаја, универзитетске политике итд.;⁸⁶ и посебно је развио овлашћења у области спољних односа и каталонског присуства у институцијама Европске уније; затим у области финансирања Каталоније као аутономне заједнице чији Статут стиче самосталност у односу на Органски закон о финансирању аутономних заједница (Ley Orgánica de Financiación de las Comunidades Autónomas), гарантујући да ће већина пореза које плаћају Каталонци ићи у каталонски буџет.⁸⁷

Са друге стране, светска економска криза 2008. године погодила је целу Шпанију, што је посебно допринело јачању сецесионистичког дискурса. Наиме, иако Каталонија има сопствени систем прикупљања пореза, већину пореских прихода и бенефиција социјалне заштите контролише централна власт у Мадриду и то по „принципу солидарности” између аутономних заједница.⁸⁸ Основна сврха примене тог

обележавања каталонских националних празника. José Ángel Montañés, *La 'estelada', una bandera de inspiración colonial*, https://elpais.com/politica/2017/09/22/sepa_usted/1506044294_953483.html, 05/06/2019

82 Generalitat de Catalunya, *Guía comparativa entre el Estatuto de 1979 y el nuevo Estatuto*, <http://s01.s3c.es/imag/estatutcomparado.pdf>, 01/06/2019, стр. 2.

83 Претходни Статут није наметао обавезу познавања каталонског језика свим грађанима региона, док је нови Статут налагао запосленима у области судства обавезу доброг познавања каталонског.

84 Исто, стр. 3–4.

85 Исто, стр. 6.

86 Исто, стр. 9.

87 Исто, стр. 11–14.

88 Шпанским Уставом није јасно одређена расподела ресурса између државе и регионалних власти и само члан 156.1 гарантује регионима финансијску аутономију у складу са начелима координације са државним финансијама и солидарности свих Шпанаца. *Constitución Española*, Artículo 156, Autonomía financiera de las Comunidades Autónomas, нав. дело. стр. 35. Ипак, ове одредбе Устава допуњене су и установљен је модел по коме се на сваких пет година

принципа усвојеног Уставом усмерена је ка спречавању настанка претераних разлика у степену развијености између шпанских региона, али је у Каталонији, као економски најразвијенијем шпанском региону, тај принцип увек изазивао негодовање будући да каталонске власти сматрају да Каталонија подноси превелики терет поменутог финансијског уједначавања и неправедно се жртвује. Стога, у септембру 2012. године председник каталонске владе Артур Мас (Artur Mas) захтевао је од централне владе успостављање новог фискалног аранжмана, што је тадашњи шпански премијер Рахој одбио. У знак протеста, Мас је распустио каталонски парламент и, најавивши нове изборе, обећао је јавно да ће, у случају победе, у наредне четири године да организује референдум о независности Каталоније. Другим речима, један целокупан друштвено-политички контекст одређен историјским, политичким, економским и идентитетским околностима знатно је променио јавни каталонски дискурс у правцу радикализације индипендистичког процеса под демократским принципом права на самоопредељење (*el derecho a decidir*). Као израз таквог дискурса, грађани су почели да се окупљају у знак протеста и дошло је до серије масовних демонстрација у којима је било и сукоба са полицијом.⁸⁹ Истовремено, шпанска власт заузима ригидан став по питању најављеног референдума и, осуђујући га као неуставни механизам, проналази правне начине да спречи одржавање истог и одузме му легитимитет.⁹⁰

Ипак, на регионалним изборима у Каталонији 2012. победиле су просецесионистичке партије, а 2014. године каталонска влада одржала је необавезујући референдум на коме су се грађани већински изјаснили за отцепљење Каталоније.⁹¹

врши преиспитивање и допуна режима финансирања региона. Ley Orgánica 8/1980, de 22 de Septiembre, de Financiación de las Comunidades Autónomas, Publicado en: *BOE* número 236 de 1/10/1980, pp. 21796-21799.

89 У Барселони су 2011. одржане масовне демонстрације под слоганом „Ми смо нација, хоћемо сопствену државу”, затим 2012. под слоганом „Каталонија, нова држава Европе”, током 2014., под слоганом „Време је сада”, 2015. уз узвице „Почнимо изградњу нове земље”. итд.

90 Уставом из 1978. дефинисано је „нераскидиво јединство шпанске нације, заједничке и недељиве отаџбине свих Шпанаца”. *Constitución Española*, Artículo 2, Unidad de la Nación y derecho a la autonomía, нав. дело. стр. 1.

91 Од укупног броја изашлих бирача, 80,76% гласало је за независну Каталонију, 10,07% је било за Каталонију као државу, али не и независну, док је једва 4,54% негативно одговорило на оба питања. Fernando J. Pérez y Pere Ríos, *1,8 millones de personas votan por la independencia*

Већ 2015. године на регионалним изборима коалиција каталонских сецесионистичких партија Заједно за да (*Junts pel Sí*) и CUP осваја већину парламентарних места,⁹² а исте године каталонски посланици гласају за почетак процеса одвајања од Шпаније и усвајају контроверзан план, односно закон о регулацији процеса ка аутономији, што од стране шпанске владе бива окарактерисано као „смрт демократији”.⁹³ У овом периоду, тачније почетком 2016., договором просецесионистичких странака, уместо Маса на власт је дошао Карлес Пуђдемон (*Carles Puigdemont*). Дефинитивно, тензија између шпанских и каталонских власти кулминирала је 1. октобра 2017. године, када је, упркос забрани Шпанског уставног суда, каталонска влада организовала одржавање коначног референдума о независности Каталоније. Током гласања, шпанска влада је као контрамеру одржавању нелегалног референдума наредила полицији да интервенише упадом у институције регионалне власти, а на више бирачких места дошло је до инцидената између грађана и полиције.⁹⁴ Од укупног броја изашлих гласача, за независност Каталоније као републике гласало је 90,2% док је 7,8% било против.⁹⁵ Нови каталонски председник Пуђдемон, који је након референдума најавио проглашење независне каталонске републике, постао је оличење сецесионистичког дискурса. Упркос упозорењу централне власти у Мадриду да ће, у случају једностраног проглашења независности, активирати члан 155. Устава Шпаније, Пуђдемон је 10. октобра 2017. једнострано прогласио независност Каталоније која је убрзо укинута не би ли се омогућио дијалог по том питању са централном влашћу. Међутим, након десет дана *General-*

catalana en el 9-N, https://elpais.com/politica/2014/11/09/actualidad/1415542400_466311.html, 04/06/2019

92 José Carpio, *Los independentistas de Junts pel Sí y la CUP suman mayoría absoluta de escaños pero no de votos*, <http://www.rtve.es/noticias/20150927/resultados-elecciones-catalanas-2015/1227802.shtml>, 01/06/2019

93 Парламент Каталоније је 6. септембра изгласао Закон о одржавању референдума 1. октобра 2017. године на коме ће грађани моћи да одговоре са да или не на питање „Да ли желите да Каталонија, у форми републике, буде независна држава?”

94 Неки од грађана спречени су да гласају затварањем бирачких места, а заплени је и одређени део гласачког материјала. Док су каталонске власти оштро осудиле употребу насиља од стране шпанске полиције, Европска унија је изнела суздржан став о каталонском питању, као унутрашњем питању државе.

95 Marc Vila, *Resultados del referéndum en Catalunya: con datos por municipios, comarcas y provincias*, <https://www.elperiodico.com/es/politica/20171006/resultados-referendum-cataluna-20176319340>, 04/04/2019

itat је донео резолуцију о проглашењу независне Републике Каталоније. Као одговор, власти Мадрида су распустиле каталонски парламент и расписале нове изборе, а убрзо је и Уставни суд Шпаније суспендовао Декларацију о независности Каталоније. Сам Пуђдемон је напустио Шпанију, затраживши политички азил у Бриселу, док су судске власти активирале члан 155. Устава Шпаније, хапсећи организаторе референдума и тражећи изручење Пуђдемона Шпанији.⁹⁶

Након поменутих дешавања, ситуација се делимично смирила и иако је интензитет сецесионистичког дискурса ослабио, каталонско питање остало је отворено, а жар индипендистичког дискурса још увек тиња. После пада Рахојеве владе, нови премијер постао је социјалиста Педро Санчез (Pedro Sánchez), а уместо Пуђдемона на власт је дошао ултранационалиста Ким Тора (Quim Torra) који 2018. покреће нову кампању за отцепљење од Шпаније. На Торино инсистирање на обавезујућем и договореном референдуму признатом од стране Шпаније и међународне заједнице као једином прихватљивом решењу за Каталонију и позивању сецесионистичких снага на уједињење у циљу рушења „зидова угњетавања”, Санчез је подвукао неприхватљивост „сецесионистичког монолога”, истичући као једини могући пут за решавање кризе, „пут легитимног дијалога”.⁹⁷ Упркос томе, Тора је наставио да инсистира на ослобађању лидера каталонског сецесионистичког процеса осуђених на дугогодишње затворске казне, као и изјашњавању Мадрида у вези права Каталоније на референдум о самоопредељењу.⁹⁸

96 Пoglавље VIII Устава из 1978. које се односи на територијално уређење државе, садржи члан 155 осмишљен превасходно да функционише као принцип савезне присиле, односно очувања регионалног јединства. Након референдума 1. октобра, влада је активирала овај члан као правну меру за екстремне ситуације, јер је директно угрожен општи интерес државе. Заправо, овај члан јасно предвиђа да, ако нека од аутономних заједница не поштује законе, централна власт, на основу претходног захтева председника аутономне заједнице или у одсуству истог, има право да на основу одлуке Сената примени институционалну силу и одузме сва овлашћења регионалној влади и примора је да поштује уставне обавезе у циљу заштите општег државног интереса. José Martín y Pérez de Nanclares, *Reflexiones jurídicas a propósito de una eventual declaración unilateral de independencia de Cataluña: un escenario político jurídicamente inviable*, http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/bb469e0049f77f-9298de9e207bacc4c/MartinPerezDeNanclares_reflexiones_juridicas_independencia_Catalunya.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=bb469e0049f77f9298de9e207bacc4c, 05/05/2019

97 María Jesús Cañizares, *Sánchez responde a Torra: “Diálogo y ley”*, https://cronicaglobal.elespanol.com/politica/sanchez-responde-torra-dialogoley_210771_102.html, 06/06/2019

98 Igor Santamaría, *Torra exige a Sánchez “coraje y valentía” para volver al diálogo*, <https://>

Овакав став утицао је на продубљивање кризе на политичком плану и удаљавању од решења, што је за последицу имало организовање бројних демонстрација од стране незадовољних Каталонаца.⁹⁹ Истовремено, каталонско питање довело је до промене политичке сцене у Шпанији која се данас буквално налази на ракрсници у смислу уставних реформи или прекрајања граница ради очувања стабилности и поштовања демократског принципа. Пример који ово најбоље показује јесте чињеница да ће се у Шпанији за четири године четири пута одржати општи парламентарни избори.

Наиме, избори одржани у априлу 2019. године показали су да Шпанија не само да нема решење за каталонско питање, већ и да је дошло до суштинске промене њене политичке сцене.¹⁰⁰ Иако су више од три деценије социјалисти и конзервативци¹⁰¹ били кључни политички актери, 2015. године страначки пејзаж је постао сложенији захваљујући појави радикалне левице оличене у партији Можемо (Podemos), партији центра Грађани (Ciudadanos), а посебно екстремно десничарској партији Вокс (Vox).¹⁰² Обележена теретом франкизма, унитаристичка десница у Шпанији је дуго маргинализована, али су регионални избори одржани у Андалузији 2018. године довели до важних политичких промена у Шпанији.¹⁰³ Када је реч о каталонској кризи, партија Вокс пропагира крајње унитаристички дискурс који подразумева апсолутно преношење политичких овлашћења на централни ниво власти, затварање просецесионистичких каталонских медија,¹⁰⁴ па чак и проглашавање ванредног стања.

www.noticiasdenavarra.com/2019/02/10/politica/estado/torra-exige-a-sanchezcoraje-y-valentia-para-volver-al-dialogo, 02/07/2019

99 Осим пуне подршке каталонске владе, протесте су подржали и каталонски синдикати, а током предизборне кампање 2019. године у Барселони су каталонски сецесионисти запалили шпанску заставу, а дошло је и сукоба са полицијом.

100 Пошто социјалисти нису добили подршку било које од других главних парламентарних странака, Санчез је био приморан да распише нове изборе како би формирао владу.

101 Шпанска социјалистичка радничка партија (PSOE) и Конзервативна Народна странка (PP).

102 Недавни пораст броја гласача и присталица крајње десничарске партије Вокс, која је на априлским изборима освојила чак 24 мандата, поделила је на националном нивоу систем на пет странака, што отежава формирање влада, јер од 2011., када је у томе успела конзервативна Народна странка, ниједна странка није освојила парламентарну већину.

103 На овим изборима први пут је једна партија крајње десне оријентације ушла било који од шпанских регионалних парламената.

104 Roger Suso, *El proyecto y las almas de Vox en Catalunya*, <https://www.publico.es/politica/vox-proyecto-almas-vox-catalunya.html>, приступљено 03/06/2019

Уколико би ова странка, у коалицији са Народном странком и странком Грађани које се залажу за примену члана 155. Устава Шпаније како би се омогућила стабилна влада и нормално функционисање државе, формирала будућу владу Шпаније, понашање каталонских сепаратиста свакако би могло да изазове нову друштвено-политичку кризу у држави. Са друге стране, ако би Санчез био приморан да формира владу са неком од просецесионистичких партија, социјалисти би били приморани на уступке, што би могло да води пут промене државног уређења и истовремено потенцијално нове опште дестабилизације државе.

Чињеница је да шпански регионализам управо почива на историјско-институционалном контексту у коме се и развијао, као и да је структура државе била и остала најзначајнији фактор идентитетског одређења. На основу наведеног, лако је закључити да се кроз историјски процес истовремено развијао и културни идентитет региона Шпаније који је, самим тим, нераскидиво повезан са територијалном организацијом државе.¹⁰⁵ Стога, не може се пренебрегнути немогућност примене права на самоопредељење у контексту подржавања каталонског сецесионистичког дискурса. Такође, последња истраживања Центра за испитивање јавног мњења (Centro de Estudios de Opinión – el CIS catalán) бележе значајан пад броја грађана који се осећају „више као Каталонци него Шпанци или само као Каталонци.“¹⁰⁶ Другим речима, већина Шпанаца поседује тзв. осећај двоструког идентитета или сложене националности, што обухвата у различитом степену и регионални и национални или државни идентитет, тј. осећај лојалности и једном и другом нивоу организације власти. У том смислу, проблем настаје јер постоји конфузија, тј. мешање одређених историјских права Каталоније са принципом демократске политичке легитимности. Како већина каталонског становништва дели двоструку припадност Шпанији и Каталонији, потребно је поштовати људска права у смислу једнакости и правних принципа индивидуалне аутономије, а не позивати се на традицију као неопходан услов наводно

105 André Lecours, “Regionalism, Cultural Diversity and the State in Spain”, *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 2001/22, p. 215.

106 *Apenas uno de cada cinco catalanes se siente “sólo catalán”*, https://cronicaglobal.elespanol.com/politica/catalanes-siente-solo-catalan_278025_102.html, 03/05/2019

непромењивог идентитета. У ствари, значење националног суверенитета подразумева као политички субјект не дословни суверенитет народа, већ нације као етнокултурног субјекта.¹⁰⁷ Односно, према међународном праву, као део демократске државе, Каталонија има право на самоопредељење, али без права на отцепљење и може да одлучује о својој политичкој судбини, али не и да разбија интегритет државе, осим ако је до тога дошло консензуалним одлучивањем.

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

На крају овог разматрања укратко ћемо резимирати кључне сличности и разлике између коришћења права на самоопредељење у косовском и каталонском случају. Уопштено, може се рећи да основне разлике или сличности произлазе из: државно-историјског контекста; правно-процедуралног који се односи на (не)искоришћеност унутрашњег вида права на самоопредељење; легитимности централне власти у односу на коју се захтева право на самоопредељење и различити геополитички контекст у смислу постојања или не спољне војне агресије и међународно-правног статуса подручја чије становништво захтева право на самоопредељење.

Прва разлика тиче се различитог државно-историјског статуса Косова и Каталоније. Наиме, Косово је од средњег века, након што су словенска племена изашла из Византије, вековима било историјско, духовно и културно језгро средњовековне српске државе, све до њеног потпадања под Османлије. У Османском царству Косово није било никаква самостална територијална целина са било каквим степеном самоуправе. После Првог балканског рата, на међународној мировној конференцији у Лондону, потврђено је, између осталог, и уступање овог простора Краљевини Србији која је након Великог рата створила Краљевину СХС/Југославију као јединствени међународно-правни субјект. Иако је након 1945. године, тј. у социјалистичкој Југославији, овај простор стекао статус аутономне покрајине, Албанци, као већинско становништво на простору покрајине, имали су за све време

¹⁰⁷ Дакле, Каталонија не може да заснива своје право на самоопредељење само на основу претходног политичког искуства самоуправе као легитимног разлога за формирање сопствене државе.

њеног постојања статус народности, тј. мањински статус, а не статус конститутивног народа који је, по међународном праву, потенцијални кандидат за право на самоопредељење. Ни Бадинтерова комисија, са својим спорним тумачењем распада Југославије где се ово право са народа пренело на федералне јединице, није оспорила јединствени правни субјективитет Републике Србије на целој својој територији, тј. није ни помишљала да ово право да једној националној мањини у једној аутономној области.¹⁰⁸

Са друге стране, Шпанија је доживела врло рани и ефикасни процес изградње државе у периоду XV–XVIII века, али и касни и бурни процес националне изградње током XIX и XX века, са појавом снажних алтернативних културних идентитета, посебно у Каталонији. Наиме, иако је Каталонија од IX имала своје политичке институције, никада није била „независна” у савременом смислу, већ је најпре у XII веку постала саставни део краљевине Арагон, а затим током XV века саставни део сложене монархије, тј. краљевине Шпаније. Међутим, у историјском и културном смислу Шпанија и Каталонија имају историјски карактеристичне особине које су управо одредиле регионални идентитет Каталоније.

Ова чињеница најбоље се огледа у томе што је, упркос својим првобитним конзервативним пристраностима, периферни национализам који се развијао током XIX и XX века био повезан са слободом, али и борбом против ауторитарног центра. У начелу, регионална самоуправа била је повезана са демократијом: са аутономијом Каталоније у демократским периодима (1914–1923 и 1931–1939) и њеним сузбијањем диктатура Прима де Ривере (1923–1930) и Франка (1939–1975). Развој национализма у Каталонији такође је био повезан и са руралним становништвом и са новоформираном индустријском буржоазијом, јер је сама регија истовремено проживљавала два процеса: процес индустријализације (била је обележена географским положајем поред Француске, у шпанском оквиру слабог државног, али широког унутрашњег тржишта) и процесом културне ренесансе или обнове. Након преласка у

108 Александар Саша Гајић, „Случајеви” Косова и Крима: контраверзе права на самоопредељење у савременом контексту, *Култура полиса*, 28/2015, Институт за европске студије, Београд, стр. 21.

демократски систем, крајем 1970. године, Шпанија није могла да се сматра федералним системом. Била је то држава са 17 аутономних заједница које имају широка овлашћења и права, загарантована од Уставног суда. Иако је Уставом из 1978. године утврђено да суверенитет има читав шпански народ, он је такође навео да региони и „националности” имају право на политичку аутономију, што је отворило врата каталонском сецесионистичком дискурсу и будућем инсистирању на признању „каталонске нације”.

Друга разлика између Косова и Каталоније тиче се правне процедуре везане за претходну могућност коришћења свих видова „унутрашњег” вида права на самоопредељење, пре него што се окрене оном „спољном”, тј. референдуму о осамостаљивању. У косовском случају није дошло до приме овог права јер је албанско становништво самовољно организовало један потпуно нелегалан, тајни референдум у времену док је још постојала СФРЈ као јединствена држава, кршећи тако све унутрашње и међународне прописе. Ипак, ово илегално изјашњавање није признато као валидан чин нити од стране тадашњих југословенских власти нити од стране тзв. међународне заједнице. Проглашење тзв. Републике Косово било је не само правна фикција, већ истовремено и тешка повреда постојећег унутрашњег и међународног поретка. Након тога, албанско становништво је у већинском смислу избегавало да - онолико колико је то сматрало погодним - користи многа права која им је Република Србија гарантовала. Већину индивидуалних права многи припадници албанске мањине на простору Косова и Метохије су константно користили, али су бојкотовали политичке вишестраначке изборе и, под утицајем својих политичких вођа, игнорисали су представничке и извршне институције централних и покрајинских власти које су им широм биле отворене. Централна власт у Србији, штавише, била је рада да преговара и о повећању степена политичке аутономије и омогући даљу надоградњу колективних права албанске мањине, али су Албанци, по страном наговору, подигли оружану побуну, односно прибегли су нелегалном и међународно-правно недопуштеном чину како би - након легитимне реакције државне власти у циљу сузбијања сепаратистичких тежњи (којем би, зарад чувања територијалне

целовитости, прибегла свака суверене држава) - изазвали спољну војну агресију, тј. инострану оружану интервенцију у своју корист. Након што је ова агресија извршена упркос кршењу прописа Уједињених нација, а постконфликтно стање колико-толико враћено у оквире међународног права, макар и кроз његово мањкаво враћање под систем управе УН на агресијом створено, „затечено” стање, резолуција УН третира је овај простор као део Републике Србије под међународним протекторатом, тј. протекторатом УН (према Резолуцији 1244). Ни тзв. самопроглашење независности квази-државе Косово у фебруару 2008., упркос ограђивању Међународног суда правде које је прибегло тумачењу да политички акт проглашења независности није у супротности са међународним правом (кроз правну конструкцију где су посланици у приштинском парламенту на простору међународног протектората „проглашени” представницима народне воље) није изведено референдумским изјашњавањем. Додатна мањкавост приштинске скупштине као привременог органа у време доношења спорне декларације о независности била је њен национални састав. Наиме, њу су чинили Албанци, али не и Срби који су до тада упорно бојкотовали да уђу у тамошње привремене органе, пре свега због систематског, најтежег кршења њихових основних људских права – права на живот, имовину, кретање, коришћење језика и слободу вероисповести.¹⁰⁹

Са друге стране, становништво Каталоније никада није било угњетавано нити је било жртва било какве агресије. Сасвим супротно Косову, Шпанија је Каталонији дала Уставом ограничена овлашћења и велики степен аутономије, а када је радикализован сецесионистички процес довео до илегалног референдума у октобру 2017. године, а Каталонци већински изашли на референдум упркос забрани Уставног суда и изјаснили се за одвајање од Шпаније, тзв. међународна заједница је била суздржана и без жеље да се меша у унутрашње питање друге државе.

Проблем „унутрашњег“ вида права на самоопредељење, тј. политичку партиципацију у односу на матичну државу представља трећу кључну разлику између Косова и Каталоније.

¹⁰⁹ Исто, стр. 21–22.

Наиме, и у време агресије и девет година касније, у време противправне декларације о косовској независности, Србија је имала легалну и легитимну, међународно признату власт која је у читавом низу прилика исказивала спремност за компромис и давање најширег вида аутономије својој јужној покрајини, али у оквиру свог уставног поретка и без кршења свог територијалног интегритета. Косовски сепаратисти одбили су све те понуде као мале и недовољне, прибавивши политичком чину „спољног” вида коришћења права на самоопредељење без обзира на тадашњи јасно одређени међународни статус покрајине (протекторат УН). Насупрот томе, када је у питању случај Каталоније, просецесионистички процес ослонио се на наводно демократско право о самоопредељењу, не поштујући основне одредбе Устава Шпаније, чиме је сам концепт демократије изобличен и суштински злоупотребљен. У духу владајућег популистичког дискурса, каталонски сецесионисти пласирали су у јавност дискурзивну конструкцију о непријатељу оличеном у угњетавачкој матичној држави која се оглушује о вољу својих грађана, угрожавајући основна људска права. У том смислу, одлуком Уставног суда из 2010. године, управо се одређење Каталоније као националности, а не нације, издвојило као један од кључних елемената у развојном току каталонског сецесионизма. Заправо, под крилатицом грађанског права на самоопредељење и културне демократизације, каталонски сецесионистички дискурс интензивирао је етички субјективизам, што је створило основу за политички пројекат отцепљења у коме доминира етнички принцип. На тај начин, прокламован је каталонски сецесионистички дискурс окренут изградњи новог етничко-националног идентитета, различитог од шпанског или централистичко-кастиљанског.

Коначно, услови у којима су се одвијали ови процеси су потпуно другачији. На Косову је изведена сепаратистичка побуна од стране нелегалне, терористичке организације која је жудела за ескалацијом насиља које би изазвало страну војну интервенцију. Са отпочињањем НАТО бомбардовања, ова интервенција се – на крајње међународно-правно нелегитиман начин – и одиграла, након чега су, после изнуђеног мировног, тачније „Војно-техничког споразума у Куманову”, припадници ове војне алијансе окупирали простор јужне српске покрајине

и тамо инсталирали албанску цивилну власт. У Каталонији није било мешања страних сила, али је било константних сукоба насталих трвењем политички активних, мобилисаних грађана, регионалне владајуће политичке елите окренуте сецесионистичком пројекту и централних власти и грађана окренутих унитаристичкој идеји.

Косово и Метохија је, према свим важећим документима и међународном праву – на првом месту Резолуцијом Савета Безбедности УН 1244 – призната као интегрални део Републике Србије. У том погледу, у Каталонији ситуација је иста, јер отцепљење региона није било могуће захваљујући активирању екстремних мера предвиђених чланом 155 Устава Шпаније, коме је влада прибегла у време радикализације сецесионистичког процеса, тј. од 2013. године, када бивају директно угрожени општи интереси државе и њен територијални интегритет. Упркос томе, чланице западне војне алијансе референдумско изјашњавање поводом отцепљења Каталоније виде као нелегални чин, супротан „Повељи УН”, иако су све признале независност тзв. Републике Косово и здушно утицале и подржале одлуку МСП-а која је пресудила како политичко декларисање независности од стране народа на територији под јасним међународним протекторатом није у супротности са међународним правом. Иако је чињеница да је степен оправданости прибегавању „спољном” виду коришћења права на самоопредељење увек „споран”, тј. нужно подложен свеобухватном контекстуалном тумачењу, у случају Косова није постојао нити постоји ниједан оправдан разлог за подржавање сецесионистичког дискурса, па опет, западне силе заузимају становиште да оспоравају први, далеко јачи случај, а да се дистанцирају од другог, каталонског.

ЛИТЕРАТУРА

- Гавриловић, Бојан, *Историја права на самоопредељење: револуција права на самоопредељење*, Центар за отворено друштво, Београд 2013.
- Гађиновић, Радослав, Бајагић, Младен, „Политичке последице албанског насиља на Балкану“, *Српска политичка мисао*, 3/2012, Институт за политичке студије,

Београд, 133–155.

- Гајић, Александар Саша, „Случајеви” Косова и Крима: контраверзе права на самоопредељење у савременом контексту, *Култура полиса*, 28/2015, Институт за европске студије, Београд, стр. 9–25.
- Јовановић, Милан, „Подела Косова и Метохије – изнуђено решење насилне и једностране сецесије“, *Национални интерес*, бр. 3/2017, Институт за политичке студије, Београд, стр. 137–157
- Кнежевић, Милош, „Размишљати о Косову и Метохији – смисао унутрашњег и спољашњег дијалога о косовском проблему“, *Национални интерес*, бр. 3/2017, Институт за политичке студије, Београд, стр. 27–62.
- Комшић, Јован, *Принципи европског регионализма*, Асоцијација мултиетничких градова југоисточне Европе – Пхилиа, 2007.
- Младић Дамир, Бузар, Стипе, „Критика плебисцитарне теорије сецесије“, *Obnovljeni život: časopis za religioznu kulturu*, 70 (2015), 2; 227–242
- Павковић, Александар, „Отцепљење, насиље и државни разлог, *Политичке перспективе*“, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, Факултет политичких знаности у Загребу и Удружење за политичке науке Србије, Београд, 2013/2, стр. 7–22.
- Петровић Пироћанац, Зоран, „Косово и Метохија – од Дрезденског конгреса до почетка сецесије албанаца“, *Политичка ревија*, 1/2013, Институт за политичке студије, Београд, 23–44.
- Пешић, Милена, Стошић, Сања, „Критичка анализа дискурса и политика“, *Српска политичка мисао*, 3/2019, Институт за политичке студије, Београд, стр. 391–407.
- *Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975.
- Радојевић, Миодраг, „Политичка решења и статусни аранжмани за Косово и метохију“, *Национални интерес*,

- 3/2017, Институт за политичке студије, Београд, 159–192.
- Стошић, Сања, „Сецесионистички дискурс Каталоније”, међународни тематски зборник радова *Дискурс и политика*, приредили Вукасовић, Дејана, Матић Петар, Институт за политичке студије, Београд, 2019, стр. 421–442.
 - Суботић, Момчило, „Од резолуције 1244 до Бриселског споразума – политика препуштања КиМ”, *Политичка ревија* 3/2019, 129–149, Институт за политичке студије, Београд, стр. 129–149
 - Суботић, Момчило, „Косово и Метохија: питање унутрашњег дијалога”, *Национални интерес*, 3/2018, Институт за политичке студије, Београд, стр. 81–105.
 - Толева, Теодора, *Утицај аустроугарске империје на стварање албанске нације 1896–1908*, Филип Вишњић, Београд, 2016.
 - Balcells, Albert, “Catalinism and national emancipation movements in the rest Europe between 1885 and 1939”, *Catalan Historical Review*, Institut d’Estudis Catalans, Barcelona, 2013/6, pp. 85-104.
 - Beran, Harry, “A Democratic Theory of Political Self-Determination for a New World Order”, in *Theories of secession*, Lehning Percy B. (ed), Routledge, London, 1998, pp. 38-39.
 - Bolívar, Adriana, “A corpus based-analysis of the pragmatic and evaluative meanings of democracy and revolution”, Pòster presentado en la 10th International Pragmatics Conference. Goteborg, Suécia, 8-14 de julio, 2007a.
 - “El análisis interaccional del discurso: del texto a la dinámica social”, en: Bolívar, Adriana (comp.): *Análisis del discurso ¿por qué? y ¿para qué?* Los libros de El Nacional/Universidad Central de Venezuela, Caracas, 2007b, pp. 247-277.
 - Cassese, Antonio “The Self-Determination of Peoples”, *The International Bill of Rights, The Covenant on Civil and*

Political Rights, New York, Columbia University press, 1981.

- Coggins, Birdget L.: *The History of Secession: an Overview. The Ashgate Research Companion to Secession*. 23-43. In Peter Radan and Aleksandar Pavkovic (Eds.) Ashgate Publishers, December 2011
- Crawford, James, *The Creation of the States in International Law*, Clarendon Press, Oxford, 2006
- Dahlitz, Julie, *Secession and International Law, Conflict Avoidance-Regional Appraisals*, TMC Asser Press, The Hague 2003
- De Quesada, Alejandro, *The Spanish Civil War 1936-1939 (I)*, Osprey Publishing, Oxford, 2014
- Grass, Kacper "The struggle for a Catalan republic: Rethinking the way forward", *Platypus Review*, The Platypus Affiliated Society, 2018/103, pp. 1-8.
- Lecours, André, "Regionalism, Cultural Diversity and the State in Spain", *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 2001/22, pp. 210-226.
- López Eire, Antonio/Santiago Guervós, Javier de, *Retòrica y comunicación política*, Cátedra, Madrid, 2000.
- Méndez, Ana Irene, *Democracia y discurso político. Caldera, Pérez y Chávez*. Monte Ávila Editor, Caracas, 2004.
- Mir, Conxita i Curcó, "The Francoist Repression in the Catalan Countries", *Catalan Historical Review*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2008/1, pp. 133-147.
- Lehning, Percy B. *Theories of Secession*. e-Library, 2005.
- Sterio, Milena. *The Right to Self-Determination Under International Law: "Selfistans", Secession, and the Rule of the Great Powers*. London, Routledge, 2015.
- Shaw N., Malcolm, "Peoples, Territorialism and Boundaries", 8 *EJIL*, 1997, p. 478, 495.
- Constitución Española, Publicada en el *Bolétin Oficial del Estado* de 29 de Diciembre de 1978.

- Estatuto de Autonomia de Cataluña, *Boletín Oficial de Estado*, Num. 306, Madrid, 1979.
- European Parliament Resolution on Community Regional Policy and the Role of the Regions and Annexed Community Charter for Regionalization, *Official Journal of the European Communities* C 326, 19 December 1988.
- Ley Orgánica 8/1980, de 22 de septiembre, de Financiación de las Comunidades Autónomas, Publicado en: *BOE* número 236 de 1/10/1980.
- *Apenas uno de cada cinco catalanes se siente "sólo catalán"*, https://cronicaglobal.elespanol.com/politica/catalanes-siente-solo-catalan_278025_102.html, 03/05/2019
- Cañizares, María Jesús, *Sánchez responde a Torra: 'Diálogo y ley'*, https://cronicaglobal.elespanol.com/politica/sanchez-responde-torra-dialogoley_210771_102.html, 06/06/2019
- Carpio, José, *Los independentistas de Junts pel Sí y la CUP suman mayoría absoluta de escaños pero no de votos*, интернет <http://www.rtve.es/noticias/20150927/resultados-elecciones-catalanas-2015/1227802.shtml>, 01/06/2019
- Generalitat de Catalunya, *Guía comparativa entre el Estatuto de 1979 y el nuevo Estatuto*, <http://s01.s3c.es/imag/estatutcomparado.pdf>, 01/06/2019, pp. 1–16.
- Martín y Pérez de Nanclares, J., *Reflexiones jurídicas a propósito de una eventual declaración unilateral de independencia de Cataluña: un escenario político jurídicamente inviable*”, http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/bb469e0049f77f9298de9e207bacc4c/MartinPerezDeNanclares_reflexiones_juridicas_independencia_Catalunya.
- *Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима*, <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wpcontent/uploads/2013/02/Me%C4%91unarodni-pakt-o-ekonomskimsocijalnim-i-kulturnim-pravima.pdf>, 04/06/2019
- *Међународни пакт о грађанским и политичким правима*, <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/MedunarodniPakt%20B.pdf>, 04/06/2019

- Montañés, José Ángel, *La ‘estelada’, una bandera de inspiración colonial*, https://elpais.com/politica/2017/09/22/sepa_usted/1506044294_953483.html, 05/06/2019
- Pérez, Fernando y Ríos, Pere, *1,8 millones de personas votan por la independencia catalana en el 9-N*, *El* https://elpais.com/politica/2014/11/09/actualidad/1415542400_466311.html, 04/06/2019
- Pons, Marc, *The four Catalan republics: 1641, 1873, 1931 and 1934*”, https://www.elnacional.cat/en/culture/four-catalan-republics-marc-pons_194937_102.html, 01/06/2019
- *Повеља Уједињених нација*, https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Povelja_Ujedinjenih_nacija.pdf, 03/06/2019
- Santamaría, Igor, *Torra exige a Sánchez “coraje y valentía” para volver al diálogo*, <https://www.noticiasdenavarra.com/2019/02/10/politica/estado/torra-exige-a-sanchezcoraje-y-valentia-para-volver-al-dialogo>, 02/07/2019
- Суботић, Страхинја, *Territorial Integrity vs. Self-determination (Serbia and Kosovo as an Example)*, <http://iea.rs/2015/02/03/territorial-integrity-vs-self-determination-serbia-and-kosovo-as-an-example/>, 06/06/2019
- Suso, Roger, *El proyecto y las almas de Vox en Catalunya*, <https://www.publico.es/politica/vox-proyecto-almas-vox-catalunya.html>, 03/06/2019
- Vila, Marc, *Resultados del referéndum en Catalunya: con datos por municipios, comarcas y provincias*, <https://www.elperiodico.com/es/politica/20171006/resultados-referendum-cataluna-20176319340>, 04/04/2019

Sanja Stošić, Milena Pešić

SECESSIONIST DISCOURSE OF KOSOVO AND CATALONIA: SIMILIARITIES AND DIFFERENCES

Resume

Over the past few years, we have witnessed growing trend to political decentralization and radicalization on the issue of secession and its discourse. Although there are core differences between the Kosovo and Catalonias' case, both cases represent types of intra-state conflict or disputes over self-determination which should be ended with some kind of a settlement. However, despite the trend by states and international peacemakers to seek to accommodate separatists with forms of territorial self-government and democratic inclusion, ideology and public discourse stand out as the most important aspects of sub-national politics. In that sense, the Catalan independence vote surely did not affect only the region itself, it stirred up controversy in Serbia, which has had its own share of struggles with territorial unity as well. The main working argument of this paper is that the comparison between Kosovo and Catalonia cases shows that there are a lot of similarities but the differences prevail. Thus, the aim is to compare cases of Catalonia and Kosovo in terms of their secessionist discourse. Although the goals of both pro-independence movements are the same, their historical and political background is quite different as well as the discourse strategies based on the used methods, economic and social potential and main political actors involved (regionally and globally). Catalonia and Kosovo are historical provinces within the huge South European peninsulas – Iberian and Balkan. Catalonia is situated in the Northeastern corner of Spain and Kosovo in the center of the Balkans. Both regional centers - Barcelona and Pristina are slightly remote

from the main capital – Madrid and Belgrade. In geographical terms the two provinces are different which gave them different opportunities for growth. While Kosovo is landlocked, Catalonia has a huge Mediterranean coastline and is close to France. Catalanian proximity to France as well as its coastline gave a lot of economic opportunities, whereas Kosovo's topography resulted difficult for development of infrastructure but quite suitable for guerrilla fights. The demographical composition of Kosovo and Catalonia is quite different also. Definitely Kosovo Albanians and Catalans are the majority ethnic groups after the Second World War in both provinces. Kosovo declared independence from Serbia unilaterally in 2008. The declaration had the support of the U.S. and major players within the European Union. As well as Kosovo, Catalonia has been a part of Spain since medieval times, but unlike in Kosovo, Catalan government is not supported internationally to declare its independence unilaterally, so their international realities are quite opposite. Moreover, the events in Catalonia and Spain are unfolding within the context of a democratic regime and in full view of European and international actors, which was not the case in Kosovo in the 1980s and 1990s. After the disintegration of the Federal Republic of Yugoslavia in 1989, Kosovo emerged from a bloody conflict, with everyone at war. Language is a central part of the pro-independence movements in both cases. Catalan culture is very similar to the Spanish one, whereas the Serbian and Albanian are quite different in terms of language, religion and history. However, both communities preserve their own traditions and culture and have very strong national identity and sense of "self". Albanian language was the only language in former Yugoslavia which did not belong to the South Slavic language group, so Albanian is not understandable for Serbian and Slavic language speakers. Contrarily, Catalan has a lot of similarities with official Castilian, and the Catalans are bilingual (majority speak Catalanian and Castilian) while only Albanians in Kosovo born

in or before the 1980-s speak Serbo-Croatian. Catalan and Kosovo Albanian nationalism revived gradually in the 1950's and 1960's. While Catalans used mainly peaceful methods of protest, Albanians turned into an organized violent resistant movement. After Franco died in 1975, the drive for independence started again and in 2006, Spain granted Catalonia "nation" status and taxation power. But Spain's Constitutional Court struck down that move in 2010, arguing that while Catalans were a "nationality," Catalonia was not a "nation." A protest in favor of Catalonia's Independence announced the beginning of a long political struggle. At the same time, Catalonia's secessionist ideas entered a period of revival after 2008 as Spain entered a financial crisis. The Spanish Constitutional Court annulled Catalonia's request for the start of the secession process from Spain, but the Catalan's officials led by Carles Puigdemont organized an illegal referendum on independence in 2017. The process became known as a Catalonia independence crisis followed by clashes with official Spanish authorities. Kosovo's independence was ultimately the consequence of the break-up of the larger federation of which it was part – Yugoslavia, and international support generated after the war of 1998-99, while Catalonia's bid for independence lacks such international support, and as a result, it is hard to imagine European nations and the US recognizing an independent Catalonia against the will of Madrid. In another words, what remains clear, is that international support is a *sine qua non* in the quest for separate statehood with Kosovo being the exception in its achievement of self-determination and international recognition rather than the norm.

Keywords: Kosovo (Serbia), Catalonia (Spain), public/political discourse, democracy, state, self-determination, secession

* Овај рад је примљен 15. новембра 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 1. децембра 2019. године.